

işsizliğin genel işsizlikten oldukça yüksek olması bölgenin istihdam yapısında tarımsal istihdamın önemini koruduğunu ortaya koymaktadır.

İşsizlik oranları bakımından bölge hem genel işsizlik hem de tarım dışı işsizlik oranları bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Diğer düzey 2 bölgelerine göre TR62 Bölgesi'nin tarım dışı işsizlik sıralamasında genel işsizlik sıralamasına göre daha iyi performans sergilemesinin temel nedeni, tarımsal istihdamı çok daha yoğun diğer düzey 2 bölgelerinin varlığıdır.

Tablo 4.4.11: 15 + Nüfusta İşgücünün Eğitim Düzeyi

%	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise Altı	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
TR62	3,78	57,70	21,78	16,74
Türkiye	4,26	57,21	20,26	18,27

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

TR62 Bölgesi kurumsal olmayan çalışma çağındaki ülke nüfusunun %4,90'ını ve toplam işgücünün %4,94'ünü barındırmaktadır. Bölgedeki işgücünün eğitim düzeyine bakıldığında ise işgücünün %60'tan fazlasının düşük eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bölgedeki toplam işgücünün %16,74'ü yükseköğretim mezunu olup bu oran Türkiye ortalaması %18,27'inin altında yer almaktadır.

Tablo 4.4.12: 15+ Nüfusta İstihdamın Eğitim Düzeyi

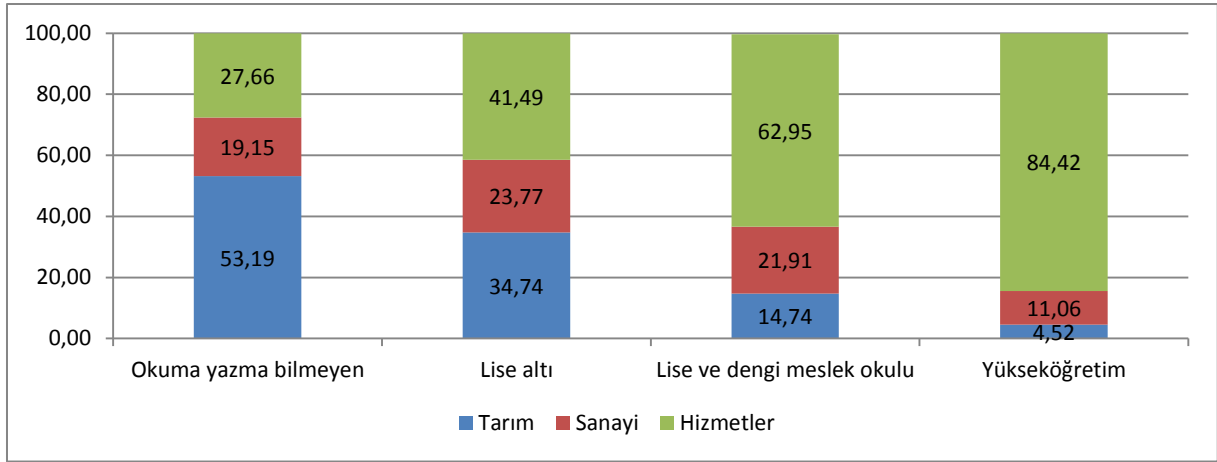
%	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise Altı	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
TR62	3,89	58,86	20,78	16,47
Türkiye	4,51	57,52	19,87	18,10

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Türkiye'deki toplam istihdamın %4,87'si bölgede gerçekleşmektedir. Bölgedeki işgücü piyasasının yapısını anlayabilmek için istihdam edilenlerin niteliği önem taşımaktadır. Şüphesiz istihdamın kalitesini belirleyen en önemli etken istihdam edilenlerin eğitim düzeyidir.

Lise altı eğitilmişler ile lise ve dengi meslek okulu mezunlarının bölgedeki istihdam oranı Türkiye geneline göre daha yüksekken okuma – yazma bilmeyen ve yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bölgenin gerek işgücü gerekse istihdam yapısı eğitim düzeyi düşük insan kaynağından oluşmakta olup bölgede beşeri sermayenin düşüklüğü dikkat çekicidir.

Şekil 4.4.15: Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Bitirilen eğitim düzeyine göre istihdam edilenlerin sektörel dağılımına bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin yarısından fazlasının tarımda geri kalanının ise sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam edildiği görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun çoğunlukla nitelik gerektirmeyen işlerde yer aldığı söylenebilir.

Grafik'ten açık biçimde anlaşılmaktadır ki istihdam edilenlerin eğitim düzeyi yükseldikçe istihdam yoğunluğu tarımdan hizmetler sektörüne doğru kaymaktadır. İstihdamdaki yükseköğretim mezunlarının %84,12'si hizmetler sektöründeyken yalnızca %11'i sanayi sektöründe yer almaktadır. İstihdamdaki Lise ve dengi meslek okulu mezunlarının %75'ten fazlasının sanayi sektörü dışında yer alması bölge açısından dikkat çekicidir.

Şekil 4.4.16: Bölgede ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Gelişimi

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler - Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2009-2012

Kalkınma sürecinde istihdamın tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne kayması beklenmektedir. Gelişmiş ekonomilerde hizmetler sektörü istihdamda öne çıkmakta, tarımın istihdamdaki payı ise azalmaktadır. TR62 Bölgesi'nde istihdamdaki en büyük pay Türkiye ile paralel olarak hizmetler sektöründedir. Hizmetler sektörü bölgesel istihdamın %52,6'sını gerçekleştirmektedir.

2009 – 2012 yılları arasında istihdamın gelişimine bakıldığında TR62 Bölgesi'ndeki tarım ve hizmetler sektöründeki istihdam oranı Türkiye ortalamasının üzerinde seyrederken sanayi

sektöründeki istihdam Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum bölgede tarımsal istihdamın önemini koruduğunu göstermekle birlikte ülkenin sanayileşme hamlesinin tarihsel merkezlerinden biri konumundaki Çukurova’da sanayi sektöründeki istihdamın Türkiye ortalamasının altında yer alması dikkat çekicidir. 2012 yılı için ülke genelinde %26 düzeyinde olan sanayi istihdamının oranı bölgede %21,1 düzeyinde gerçekleşmiştir

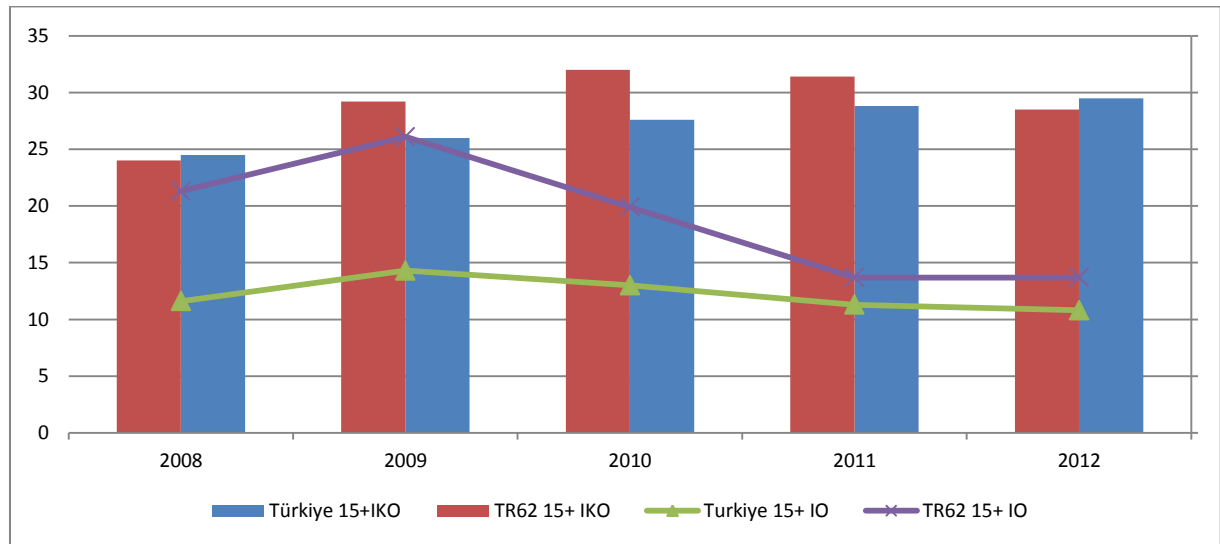
İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar

İşgücü piyasasında dezavantajlı konumda bulunan gruplar arasında kadınlar, gençler, engelliler yer almaktadır. Bu gruplara uzun süreli işsizler ve iş bulma ümidi olmayanlar da eklenebilir. Bu gruplar yasalar önünde “eşit” olmakla birlikte, işgücü piyasasında “kötü işler” olarak adlandırılabilir. kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde güvencesiz olarak çalışmaktadırlar. Aynı zamanda bu gruplarda yüksek işsizlik oranları, işgücü piyasasına katılamama ya da kötü işlerde düşük ücretle çalışma bu grupların yoksulluk riskini arttırmakta ve kalkınma açısından kırılganlıklar yaratmaktadır. Bu nedenle bu grupların işgücü piyasasındaki mevcut durumu istihdam politikaları açısından önem taşımaktadır.

Kadınlar

Kalkınma süreci boyunca kadınların işgücüne katılımı tarımdan kopan işgücü ile önce azalacağı, kentleşme ve sanayileşmenin olgunlaşması ile kadınların işgücüne katılımının yeniden yükselişe geçeceği varsayılmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları yeniden yükselişe geçmiş bulunmaktadır.

Şekil 4.4.17: 15+ Kadın Nüfusta İşgücüne Katılım ve İşsizliğin Gelişimi

Kaynak: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2008 - 2012

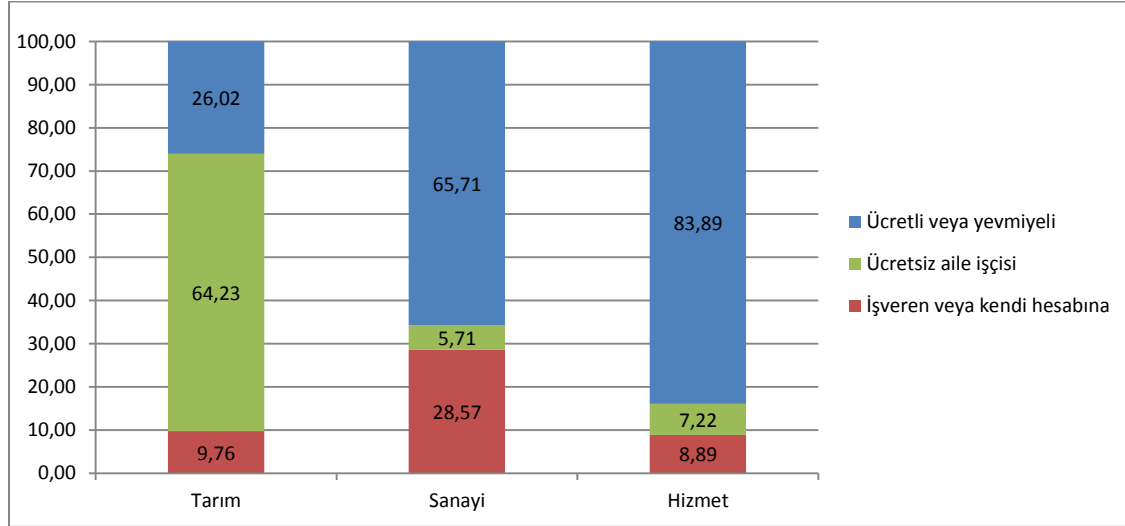
Türkiye açısından işgücü piyasasındaki en büyük sorun kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğüdür. 2012 verilerine göre Türkiye’de işgücüne katılım oranı %50’dir. Erkek nüfusta bu oran %71 düzeyindeyken kadınlarda %29,5 seviyesine inmektedir.

Kadınların işgücüne katılımı bakımından TR62 Bölgesi Türkiye ortalamasına yakın değerler almaktadır. 2012 yılında bölge için kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının biraz

mezunu kadınlarda %22,7 ve yükseköğretim mezunu kadınlarda %18,1 olduğu görülmektedir. Tüm seviyelerde işsizlik oranları Türkiye ortalamalarının üzerinde yer almaktadır.

Lise ve dengi meslek okulu mezunu kadınlarda işsizlik oranı %22,7 ile diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksektir. Lise ve dengi meslek okulu mezunlarında görülen yüksek işsizlik oranının temel nedeni vasıf ve nitelik yetersizliğine ek olarak nispeten yüksek eğitim seviyesi nedeniyle yükselen rezervasyon ücretleri olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.4.18: Kadın İstihdamının Sektörlere Göre İşteki Durumu

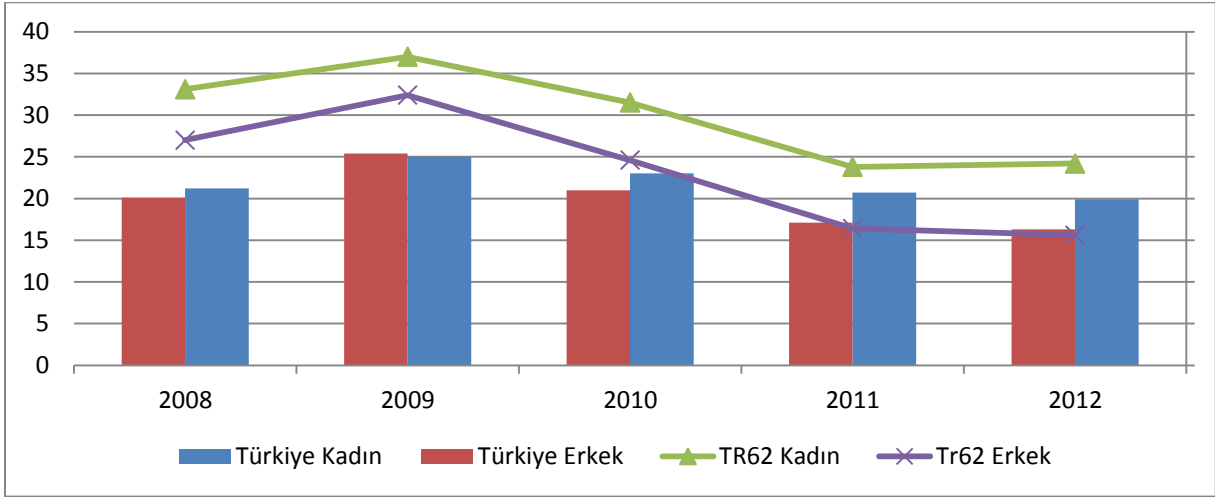
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Kadın istihdamının sektörlere göre işteki durumu değerlendirildiğinde tarım sektöründe kadınların %64,23'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kadın istihdamının %36'sının tarım sektöründe gerçekleştiği düşünüldüğünde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların işsizlik oranlarını aşağıya çektiği ve bu anlamda bölgede gizli işsizlik nedeniyle işsizlik oranının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Gençler

15 – 24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusun işgücüne katılımı Türkiye gibi genç nüfusa sahip ekonomiler açısından önem taşımaktadır. Nitekim TÜİK 2012 verilerine göre TR62 Bölgesi'nde işgücünün %18,22'si, Türkiye'de ise %16,17'si 15 – 24 yaş arası gençlerden oluşmaktadır. Genç işgücü bölge ekonomisi açısından önemli bir kesimi oluşturduğu için genç nüfusta işsizlik işgücü piyasasının mevcut durumunu belirlemede önemli bir role sahiptir.

Şekil 4.4.19: Türkiye’de ve TR62 Bölgesi’nde Genç İşsizliğin Gelişimi

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2008 - 2012

TR62 Bölgesi’nde genç işsizliğin gelişimine bakıldığında Türkiye geneline benzer bir eğilim göstermektedir. Genç işsizlik Türkiye geneli ile uyumlu olarak artmakta ya da azalmaktadır. Bununla birlikte bölge açısından dikkati çeken temel nokta genç işsizlik oranlarının 2011 ve 2012 yılları hariç Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmesidir. 2011 ve 2012 yıllarında ise yalnızca genç erkeklerde işsizlik oranı Türkiye ortalamasına inebilmiştir.

Genç kadınlarda işsizlik oranı işsizlikteki düşüşe rağmen önemini korumaktadır. İşsizlik oranlarının tavan yaptığı kriz yılı olan 2009 yılında %37 düzeyine kadar yükselen genç kadınlardaki işsizlik oranı 2012 yılında %24,2 seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemenin temel nedeninin genç kadınlarda işgücüne katılım oranlarındaki düşüş olduğu söylenebilir.

Genç nüfustaki işsizlik oranları tarım sektörünün bölge içerisindeki konumu nedeniyle yanıltıcıdır. 2011 yılı verilerine göre tarım dışı işsizlik oranlarına bakıldığında genç kadınlarda işsizlik %36,4 iken aynı oran erkekler için %19,5 düzeyindedir. Tarım dışı işsizlik oranları da açık biçimde göstermektedir ki bölgede istihdamdaki genç kadınların önemli bir bölümü tarım sektöründe yer almaktadır.

Gençlerde eğitim durumuna göre işsizlik oranlarına bakıldığında TR62 Bölgesi’nde genç erkeklerde en yüksek işsizlik oranı %22,2 ile lise ve dengi meslek okulu mezunlarında görülürken, genç kadınlarda en yüksek işsizlik ise %50 ile yükseköğretim mezunları arasında görülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte işsizlik oranlarının artmasının nedenleri arasında eğitim seviyesinin artması ile birlikte işgücüne katılım oranlarının artması, vasıf uyumsuzluğu ve yükselen rezervasyon ücretleri gösterilebilir.

TR62 Bölgesi’nde genç işsizliği önemli bir sorun alanı olarak görülmektedir. Bölgede genç işsizlerin toplam işsizlere oranı %31,47’dir. Bölgede yaklaşık her üç işsizden birinin genç olduğu düşünüldüğünde gençlerin istihdamını sağlamaya dönük çalışmalar toplam işsizler içerisinde üçte birlik bir kesimi etkileme imkânına sahiptir. Bununla birlikte TÜİK 2012 Hanehalkı İşgücü istatistiklerine göre daha önce herhangi bir işte çalışmamış olup iş arayanların %56’sı gençlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan ilk işe girişi kolaylaştıracak politika ve çalışmalar genç işsizliği azaltmada öne çıkmaktadır.

Engelliler

Ülkemizde engellilere yönelik en kapsamlı araştırma 2002 tarihli Türkiye Özürlüler Araştırması olup araştırma sonuçlarının güncelliğini yitirdiği söylenebilir. Bununla birlikte TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2011 tarihli Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre en az bir engeli bulunan bireylerin sayısında Adana 134.157 kişi ile 5. sırada iken Mersin 111.414 kişi ile 10. sırada yer almaktadır.

Engellilerin işgücü piyasasındaki konumlarına ilişkin en güncel araştırma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi” başlıklı araştırmadır. 2011 yılında gerçekleştirilen araştırma kapsamında Türkiye genelinde 50 ve daha fazla işçi çalıştıran 1628 özel sektör yetkilisi ile görüşülmüştür. Araştırma sonuçları engellilerin işgücü piyasası içerisindeki konumlarını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre engelli istihdam oranı erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olup işletme ölçeği ile doğru orantılıdır. Yani işletme ölçeği büyüdükçe engelli istihdam oranı artmaktadır. Engelli işgücünde istihdama etki eden faktörler arasında özür türleri ön plana çıkmaktadır. Ortopedik engel grubundaki engelliler, engelli istihdamında ayrıcalıklı bir yere sahiptirler. Ortopedik engelli grubu dışındaki engel gruplarında işverenler tarafından tercih edilmeme oranı tercih oranından daha yüksektir. Zihinsel engelli gruplarda terci edilmeme oranı %70'lere ulaşmakta olup en dezavantajlı grup konumundadır. Engelli işgücündeki cinsiyet ve engel grubuna bağlı dengesizlik yanında engelli ve engelli olmayan işgücü arasındaki ücret farklılıkları da yaygın bir olgudur. Ücret eşitsizliğinin yanına cinsiyet eşitsizliği de eklendiğinde kadın engelliler, engel grupları arasında ise zihinsel engelliler işgücü piyasasında en dezavantajlı gruplar konumundadırlar.

Araştırma kapsamında engelli istihdam eden özel sektör yetkililerine sorulan engelli çalıştırma nedenlerinde %66 ile yasal zorunluluk ilk sırada gelmektedir. Engelli istihdam etmeyen işverenlerin engelli istihdam etmeme gerekçeleri ise işe sektöre uygun engelli bulunmaması, mesleki eğitilmiş engelli bulunmaması, engellilerin çalışma isteksizliği dile getirilen sorunların başında yer almaktadır. Gerçekleşen engelli istihdamının %50'den fazlası “nitelik gerektirmeyen işler” ile “büro ve müşteri hizmetleri” alanında çalıştığı göz önüne bulundurulduğunda engellilerin örgün ve mesleki eğitim ile gerekli finansal kaynaklara erişim konusundaki kısıtların engellilerin işgücü piyasasına dâhil olmaları önündeki en büyük engeller olduğu söylenebilir.

Uzun Süreli İşsizler ve İş Bulma Ümidi Olmayanlar

Uzun süreli işsizler bir yıl ve daha uzun süredir işsiz olanlar şeklinde tanımlanmaktadır. İşsizlik süresinin artması işçinin sahip olduğu vasıf ve nitelikleri kaybetmesi ihtimalini güçlendirmekte ve iş bulma şansını azaltmaktadır. Aynı zamanda işverenlerde uzun süreli işsizleri işe almada tereddüt etmektedirler. Bu bakımdan işgücü piyasasında uzun süreli işsizlerin sayısının artması işsizliği kemikleştirmekte ve işsizliği gidermeye yönelik politikaların etkisini azaltmaktadır.

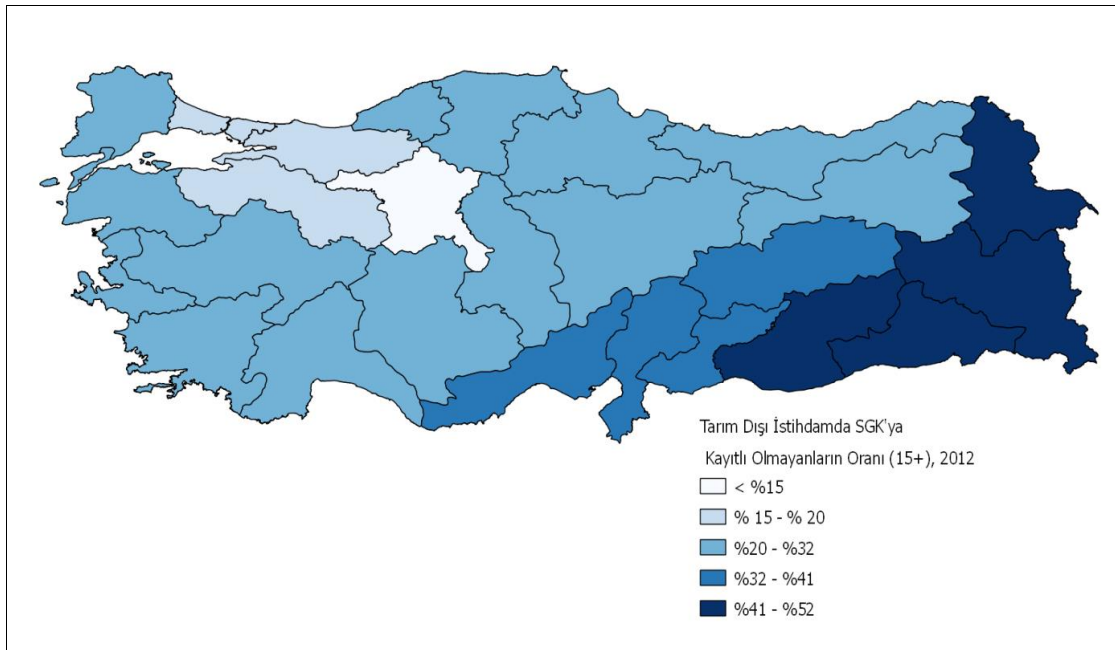
2012 yılı itibariyle TR62 Bölgesi'nde uzun süreli işsizlerin toplam işsizlere oranı erkeklerde %20,22 iken kadınlarda %33,96'dır. Türkiye için bu oranlar erkeklerde %20,98 ve %31,37'dir. Aynı zamanda bölgede kadın işsizlerde daha önce herhangi bir işte çalışmamış olan kadınların oranı %21 düzeyindeyken erkeklerde %6 düzeyindedir. Bölgede kadınlardaki uzun süreli işsizliğin yüksekliği daha önce herhangi bir işte çalışmamış olmaları ile açıklanabilir. Bu bakımdan işsiz her 5 kadından 1'inin

daha önce hiç çalışmamış olması kadınların iş bulma ihtimallerini azaltmakta ve işsizlik sürelerini arttırmaktadır.

Çalışma ve İş Ortamı

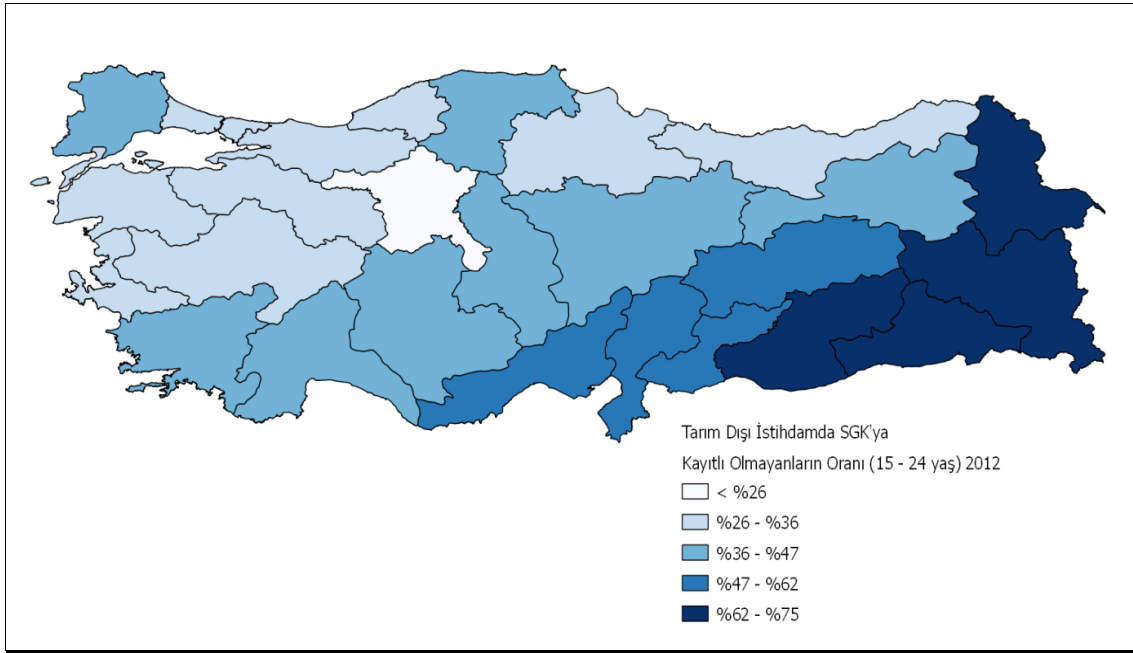
Bölgedeki çalışma ortamının şüphesiz en önemli göstergelerinden birisi de çalışanların sosyal güvenlik sistemine kayıtlılığıdır. Bölgeler arasında tarımsal istihdamın yoğunluğunun farklı olması ve ülkemizde tarımda çalışan işgücünde yüksek düzeyde kayıt dışılık oranları nedeniyle tarım dışı istihdamda kayıt dışı çalışanların toplam çalışanlara oranı bölgeler arası karşılaştırma için daha anlamlı sonuçlar verecektir.

Harita 4.4.8: Düzey 2 Bölgelerinde Tarım Dışı İstihdamda Kayıt Dışı Çalışma Oranı

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2012

Harita 4.4.9: Düzey 2 Bölgelerinde Genç Nüfusun Tarım Dışı İstihdamda Kayıt Dışı Çalışma Oranı

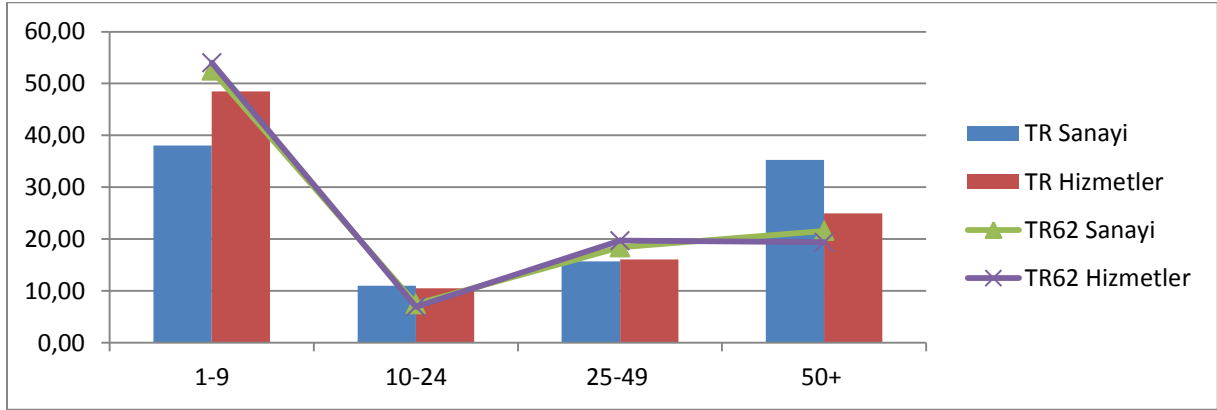
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2012

TR62 Bölgesi tarım dışı istihdamda yüksek düzeyde kayıt dışılık oranları ile öne çıkmaktadır. 15 yaş üstü tarım dışı istihdamda %35,39'luk kayıt dışı oranı ile tüm düzey 2 bölgeleri arasında en yüksek 6. Bölge konumundadır. Bu oran erkeklerde %33,04 iken kadınlar %42,99'a yükselmektedir. Bu oran genç erkeklerde %58,04 iken genç kadınlarda %47,22 düzeyindedir. %55,41'lik ortalama ile TR62 Bölgesi tüm düzey 2 bölgeleri arasında en yüksek 6. Bölge konumundadır.

Tarım dışı istihdamda kayıt dışı çalışmaya bakıldığında genel olarak kadın çalışanların erkek çalışanlara göre daha dezavantajlı konumda oldukları ve kayıt dışı çalışmanın kadınlar arasında daha yaygın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte gençler kayıt dışı çalışmadan en fazla olumsuz etkilenen grup konumundadır. Gençler arasında ise kadınların erkeklere göre daha avantajlı görünmesinde genç kadın istihdamı sayısının düşük olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Bu nedenle kadınların dezavantajlı konumlarının bu alanda da devam ettiği yorumu yapılabilir.

Kayıt dışı istihdam iş yeri büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde işyeri ölçeğinin büyümesi ile birlikte kayıt dışı çalışmanın azaldığı görülmektedir. TÜİK 2012 verilerine göre TR62 Bölgesi'nde 1-9 arası istihdam sağlayan işyerlerinde kayıt dışı çalışanların toplam çalışanlara oranı %66 gibi yüksek bir düzeydeyken işyeri ölçeğinin büyümesine paralel olarak 50 ve daha fazla istihdam sağlayan işyerlerinde %5 düzeyine kadar inmektedir.

Şekil 4.4.20: Sanayi ve Hizmetler Sektöründe İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdam Edilenler

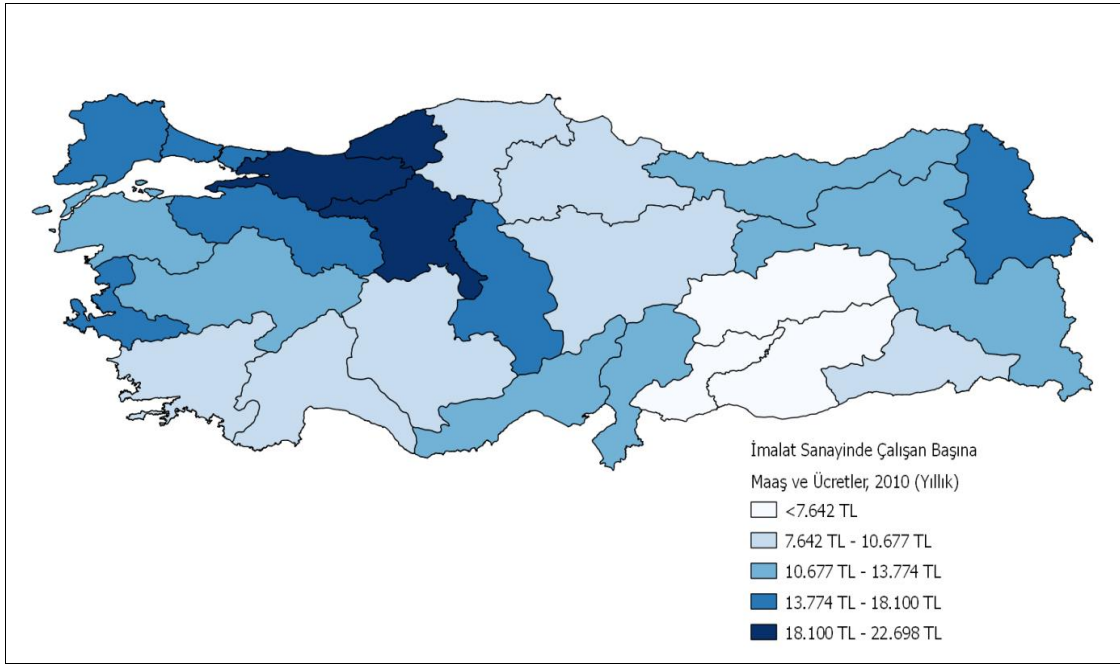

Kaynak: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

İşyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında sanayi sektöründe istihdam edilenlerin %52,55'i 1-9 arası işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilmektedir. Bu oran Türkiye ortalaması olan %38'in oldukça üzerinde yer almaktadır. Öte taraftan sanayi sektöründe çalışanların %21,57'si 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilmekte olup Türkiye ortalaması olan %35,26'nın çok altındadır. Sanayi sektöründeki benzer durum hizmetler sektörü için de geçerli olup bu durum bölgenin istihdam yapısının ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelere bağımlı olduğunu göstermektedir.

TR62 Bölgesi'nde sanayi ve hizmetler sektöründe işyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında bölgenin çalışma ortamının ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Grafikte dikkati çeken temel husus küçük ölçekli işletmelerde bölge Türkiye ortalamasının üzerindeyken büyük ölçekli işletmelerdeki istihdam bakımından Türkiye ortalamasının altında kalmasıdır.

Harita 4.4.10: Düzey 2 Bölgelerinde İmalat Sanayinde  alışan Başına Maaş ve  cretler

Kaynak: T  K Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri NACE Rev. 2 - 2010

T  K 2010 Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre imalat sanayinde çalışan başına maaş ve ücret düzeyi 15.084 TL düzeyindedir. TR62 Bölgesi  alışanlarına Türkiye ortalamasının altında bir ücret düzeyi sunmaktadır. Düzey 2 Bölgeleri arasında en yüksek ücret düzeyini sunan 13. Bölge konumundadır.

Tedbirler

Tedbir 1. İnsana yakışır iř⁴¹ ortamının sağlanması

TR62 Bölgesi yüksek işsizlik oranlarının yanında kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve ücret düzeyinin düşüklüğü ile dikkati çekmektedir. Bu durum bölgede işsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar kadar istihdam olanaklarının kalitesinin arttırılmasına dönük çalışmalara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir. İnsana yakışır iş ortamının oluşturulması bir yandan bölgesel düzeyde sosyal kalkınmaya katkı sağlarken diğer yandan bölge ekonomisinin rekabet edebilirlik düzeyini yükseltecektir.

2014-2023 Bölge Planı kapsamında kayıt dışı istihdamı kayıt altına almaya ve kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik faaliyetler desteklenecektir. Kadınlar ve gençler kayıt dışı istihdamdan en fazla etkilenen gruplar olması nedeniyle bu gruplara yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemlerinin –  alışanları da içerecek biçimde – oluşturulması, iş ve işçi sağlığı ve güvenliği kültürünün yerleştirilmesi yönelik çalışma ortamlarının ulusal ve uluslararası sertifikasyon süreçleri teşvik edilecektir.

⁴¹ İnsana yakışır iş (decent work) kavramı kadın ve erkek için özgürlüğün, eşitliğin, güvenliğin ve insan haysiyetine yakışan koşulların sağlandığı bir ortamda saygın ve üretken iş edinme olanakları olarak tanımlanmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---exrel/documents/publication/wcms_172612.pdf Toolkit for mainstreaming Employment and Decent Work, ILO, Geneva 2008

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ekonomik alandaki değişim ve dönüşümün artması işgücünün ortaya çıkan yeni becerileri edinmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum etkin, değişen koşullara uyum sağlayabilen eğitim ve işgücü arasında koordinasyona dayanan bir insan kaynakları gelişim stratejisine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda katılımcı bir anlayış içerisinde işveren ve işçiler başta olmak üzere tüm sosyal tarafları kapsayacak nitelikte “Bölgesel İnsan Kaynakları Gelişim Stratejisi” oluşturulacaktır.

Bölge içerisinde ücret düzeylerinin düşüklüğü çalışma ortamını olumsuz etkilemektedir. İmalat sanayindeki çalışan başına ortalama yıllık ücret düzeyi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum ilk bakışta bölgenin rekabet gücünü işgücü maliyetlerinin düşüklüğü nedeniyle olumlu etkiliyor gibi görünse de bölgedeki yetişmiş insan kaynağının bölge dışına göç etmesine sebebiyet vermekte ve bölgesel kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan bölge içerisinde önemli bir yer tutan küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsallaşmaları ve profesyonel insan kaynakları yönetimi uygulamalarından faydalanmalarına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Çocuk işçiliğine yönelik olarak bölgesel düzeyde analiz yapabilecek veri olmamakla birlikte TR62 Bölgesi’nde çocuk işçiliği önemli sorunlardan birisidir. Özellikle tarımsal üretimde çocuk işçiliği oldukça yaygındır. 2014–2023 Bölge Planı Dönemi’nde sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin çocuk işçiliğinin önlenmesi ve gelecek yıllarda çocukların eğitim içerisinde yer almalarına yönelik çalışmalar desteklenecektir. Çocukların yeniden eğitime kazandırılması çocukların sağlık durumlarının iyileşmesinin yanında bölge ekonomisi için ilerleyen yıllarda yüksek düzeyde katkı sağlayacaktır.

Tedbir 2. İşgücü piyasasındaki kırılgan grupların istihdam edilebilirliklerinin ve istihdam olanaklarının artırılması

Son yıllarda TR62 Bölgesi’ndeki işgücüne katılım ve işsizlik oranlarındaki azalmaya rağmen işsizlik önemli bir sorun olarak varlığını korumakta ve istihdam politikaları önem kazanmaktadır. İşsizlik olgusundan en çok etkilenen gruplar arasında kadınlar, gençler, engelliler ve uzun süreli işsizler yer almakta olup bu grupların istihdamın dışında kalmaları kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemli kırılganlıklar yaratmaktadır. Bu grupların istihdam edilebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. 2014 – 2023 Bölge Planı kapsamında artırılması amaçlanan istihdam şüphesiz modern kesimde yer alan verimi yüksek ve ücretli istihdamdır. Geleneksel aile işletmelerinde çalışan ücretsiz istihdam ile kendi hesabına çalışan esnaf, seyyar satıcı gibi işleri kapsayan verimi düşük istihdam değildir.

Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda aile ve iş yaşamını uzlaştırma politikaları dâhilinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından kaliteli ve uygun ücretli çocuk ve yaşlı bakım evleri gibi hizmet merkezlerinin oluşturulması desteklenecektir.

Kadın işsizler içerisinde daha önce herhangi bir işte çalışmamış olup ilk işini arayanların oranı %21 iken bu oran gençlerde %56’ya çıkmaktadır. İş arama kanallarının etkisizliği nedeniyle ilk işe yerleşmede yaşanan güçlüklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar ile işgücü piyasasında enformasyonun daha iyi yayılmasını sağlayacak yenilikçi uygulamalar desteklenecektir.

TR62 Bölgesi'ndeki işgücünün %60'tan fazlası lise altı eğitimlidir. Bölgedeki beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir. Genç istihdamının arttırılmasında uygulanacak mesleki eğitim programlarının hangi nitelikteki gençleri hedeflediği önem taşımaktadır. Okulu erken bırakmalarına bağlı olarak düşük eğitim seviyesine sahip olan vasıfsız gençlere verilen eğitimler genelde başarılı sonuçlar vermediği, gençlere yönelik olarak verilen eğitimlerin gençlerin eğitim seviyesine bağlı olarak etkinlikleri arttırdığı görülmektedir.⁴² Bu nedenle genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik olarak gençlerin eğitim seviyesine uygun programların düzenlenmesinin yanında gençlerin örgün eğitim sistemi içerisinde kalmalarına yönelik çalışmalar teşvik edilecektir.

İşgücü piyasasının bugün ve gelecekte talep edeceği niteliklerin belirlenmesine yönelik analiz çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgede öne çıkan sektörlere yönelik olarak işgücü piyasası analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir. Aynı zamanda engel gruplarına göre sektör düzeyinde engellilerin istihdam edebilirlik şartlarının belirlenmesine yönelik iş ve meslek analiz çalışmaları desteklenecektir.

Normal şartlar altında işgücü piyasasında çalışma imkânı kısıtlı olan ağır engelli bireylerin işgücüne katılımlarının arttırılması ve istihdamının desteklenmesi amacıyla korumalı işyerlerinin oluşturulması ve var olan işyerlerinin korumalı işyeri statüsü kazanmaları teşvik edilecektir. Genel olarak engelli grupların istihdamı teşvik edilecek, engelliler içerisinde zihinsel, görme engelli ve birden fazla engeli bulunan gruplar ile kadın engelliler öncelikli olarak değerlendirilecektir.

İş yerlerinin fiziksel ortamının engelli bireylere göre düzenlenmesi ve araç ve gereçlerin ergonomik tasarımları konusunda işverenler bilgi, teknik ve mali yönden desteklenecektir.

⁴² BETAM, "İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Arttırmak", s. 68, Şubat 2010, İstanbul

4.5. STRATEJİK AMAÇ 5: YEŞİL BÜYÜMEK VE ÇEVRE DOSTU ÜRETİM YAPMAK

4.5.1. Öncelik 1: Çevresel Altyapıyı Geliştirmek

Durum Analizi

Su ve Toprak Kirliliği

Çukurova Bölgesi Ceyhan, Seyhan ve Doğu Akdeniz Su Havzalarının birleşiminde yer almaktadır. Bölge hem nüfus ve endüstriyel yoğunluk hem de tarımsal yoğunluk kaynaklı kirlenmeye maruz kalmaktadır.

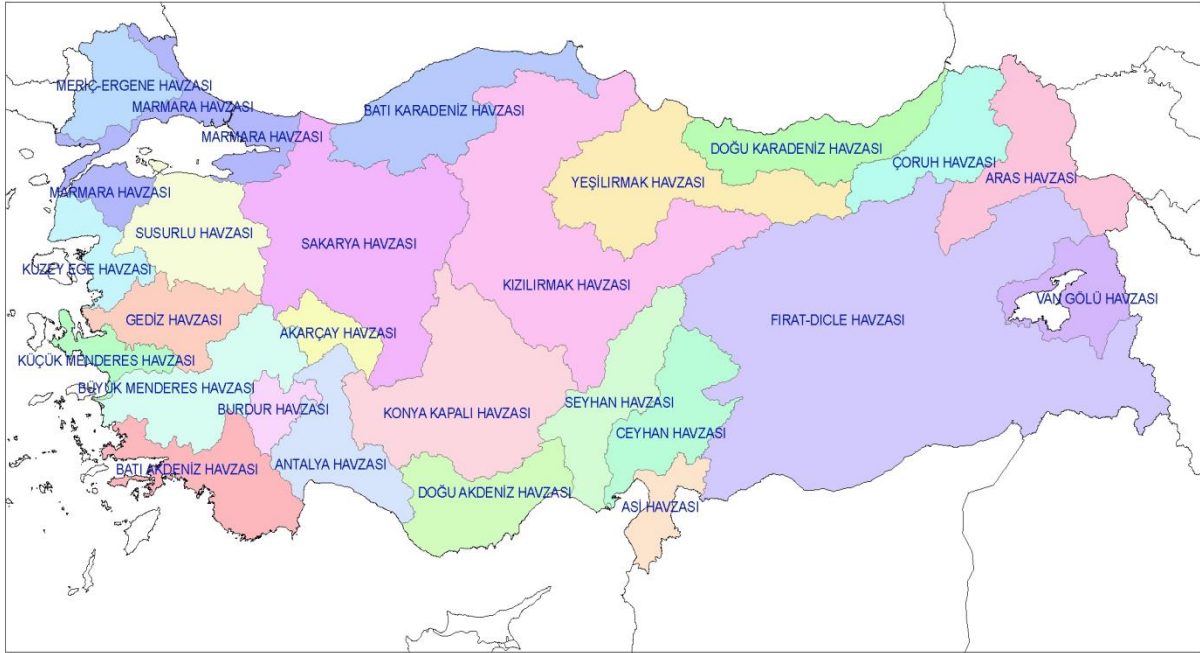
Su kalitesini etkileyen kirleticiler kaynaklar noktasal (kentsel atıksular, endüstriyel atıksular ve düzenli depolama alanlarının sızıntı suları) veya yayılı (zirai ilaç ve gübre, hayvancılık faaliyetleri, düzensiz depolama alanlarının sızıntı suları, foseptikler, arazinin doğal yapısı ve atmosferik taşınım) karaktere sahiptirler. Noktasal kirleticiler arıtılarak havza için bir tehdit oluşturmaları önlenabilirken, yayılı kirleticilerin oluştuktan sonra kontrol edilmesi zordur.⁴³ Kanalizasyon şebekesi ve atıksu arıtma tesisi altyapısının su havzalarının bütününde tamamlanması giderek stratejik önem kazanan su için büyük önem taşımaktadır.

Toprak kirliliği, yanlış arazi kullanımı, bilinçsiz zirai ilaç ve gübre kullanımı, katı atıkların doğrudan araziye dökülmesi ile hava kirliliğine sebep olan kirleticilerin yağışlarla toprağa ulaşması sonucu meydana gelmektedir. İyi tarım uygulamaları ve organik tarıma geçiş, modern hayvancılık faaliyetleri ve çevresel altyapının iyileştirilmesi havzanın kirlilik yükünü hafifletecektir.

Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hatlarının son bulduğu Ceyhan ve Yumurtalık Bölgesi'nde petrol ve yan ürünlerden kaynaklı oluşabilecek toprak kirliliği ve etkileri ile sızıntı, kaza veya dökülme gibi durumlarda oluşabilecek kirlilik sorunlarını giderme konusunda gerekli çalışmaların yapılması bir ihtiyaçtır.

⁴³ Havza Koruma Eylem Planları-Seyhan Havzası

Harita 4.5.1: Türkiye Akarsu Havzaları Haritası

Kaynak: Atıksu Arıtımı Eylem Planı 2008-2012, Çevre ve Orman Bakanlığı.

Endüstriyel Atıksu

TR62 Bölgesi'nde bulunan 4 adet Organize Sanayi Bölgesinden Adana Hacı Sabancı OSB (AHSOSB) ve Mersin Tarsus OSB (MTOSB)'de AAT bulunmaktadır. Ayrıca MTOSB Gelişme Alanı Atıksu Arıtma Tesisi Çukurova Kalkınma Ajansı 2012 MDP kapsamında destek almaya hak kazanmıştır. Ancak Adana ve Mersin'de bulunan münferit endüstri tesislerinin tümünde atıksu altyapısı mevcut değildir. Drenaj kanalları ile toplanan ancak arıtılmadan alıcı ortama verilen atıksular nehir ve deniz kirliliğine sebep olmaktadır.

Kentsel Atıksu

TR62 Bölgesi'ndeki kentsel nüfusun %83'ünün atıksuyu kanalizasyon şebekesine bağlıdır ve kentsel nüfusun % 66'sının atıksuyu, atıksu arıtma tesislerinde arıtılmaktadır. Bu oranlara bölgedeki kırsal nüfusun da eklenmesi atıksu altyapısı ihtiyacını arttırmakta, bu durum su kirliliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Altyapı verilerine iller bazında bakıldığında, Mersin ilindeki kanalizasyon şebekesi ve atıksu arıtma tesisi ihtiyacının, Adana'ya göre daha büyük olduğu görülmektedir.

Adana-Tarsus-Mersin metropolitan alanında, Adana'da 3 adet (Batı AAT ve Doğu AAT, Karaisalı AAT) Mersin'de 2 adet (Tarsus AAT, Mersin Karaduvar AAT) merkezi atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Ancak Mersin'de yapılması planlanan Mezitli AAT'nin henüz hayata geçmemesi sebebiyle, ilin batı kesimi için kentsel atıksu arıtma tesisi ihtiyaç devam etmektedir.

İçme Suyu

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de %98 oranı ile oldukça yüksektir. Ancak kırsal alanda içme suyu ihtiyacı daha büyüktür. Adana'nın su ihtiyacının Çatalan Barajı'ndan, Mersin kent merkezinin ve Tarsus İlçesi'nin içme suyu ise Berdan Barajı'ndan arıtılarak sağlanmaktadır. Berdan Barajı'ndan aktarılan su

miktarının gereksinimi karşılayamadığı durumda Pamukluk Barajı'ndan su temin edilmesi planlanmıştır.

Kanalizasyon

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %91 iken Mersin'de %72'dir. Hem kentsel bölgede bazı beldelerde hem de kırsal alandaki bazı ilçe merkezleri ve beldelerde kanalizasyon şebekesine mevcut değildir. Mersin kanalizasyon altyapısı açısından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 4.5.1 Çevresel Altyapı İstatistikleri

	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana	Mersin
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	99	98	100	97
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	88	83	91	72
Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)	62	66	83	43
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)	83	89	90	87

Kaynak: TUIK, 2010

Katı Atık

Adana Büyükşehir Belediyesi katı atıkların bertarafı için Sofulu'daki Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisini, Mersin Büyükşehir Belediyesi ise Çavuşlu Çöp Depolama alanını kullanmaktadır. Taşeli Belediyeler Birliği tarafından Göksu Özel Çevre Koruma Bölgesi'nin korunması amacıyla Göksu Katı Atık Bertaraf Tesisı yaptırılmıştır.

Diğer belediyelerin atıkları düzensiz depolama yoluyla uygun bulunan açık alanlara, arazilere ve akarsu kenarlarına kontrolsüz bir şekilde dökülmektedir. Atıklardan kaynaklanan sızıntı sularının yüzey ve yeraltı sularını kirletmesi ciddi bir sorun oluşturmakta, insan sağlığını ve ekosistemi olumsuz etkilemektedir.

Tedbirler

Geri kazanım olanağı olmayan atıkların çevreye zarar verilmeksizin yakılması ya da güvenli depolanması gerekmektedir. İklim Değişikliği Eylem Planı'nda etkin atık yönetiminin sağlanması amacı altında 2023 yılı sonuna kadar belediye atıklarının %100'ünün katı atık bertaraf tesislerinde bertaraf edilmesi ve vahşi depolama sahalarının %100'ünün kapatılması hedeflenmiştir.

Tedbir 2. Atık suların arıtma yapılmadan alıcı ortama verilmesinin önlenmesi

208

Mersin Tarsus KTKGB Kıyıları Karasal Kirlilik Kaynaklarının İncelemesi, Değerlendirilmesi, Yönetimi Komisyon Raporu'nda ise Tarsus Turizm Bölgesi'nde planlanan tesislerin atık su ve katı atık yönetiminde münferit çözümlerden ziyade bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi; kanalizasyon sistemi kurularak atıksuyun tek bir arıtma tesisinde arıtılması ve katı atık toplama, bertaraf hizmetlerinin kolektif olarak gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

Oluşumu önlemeyen atıkların yeniden kullanımı, yeniden kullanılamayan atıkların geri dönüşümü ve enerji elde edilmesi yoluyla atıkların geri kazanımı sağlanarak atıkların ekonomiye

kazandırılması sağlanabilir. Gelişmiş ülke uygulamalarında atıkların %55-65'i geri dönüştürülerek ekonomiye kazandırılmaktadır.

Atık yönetimde temel uygulayıcı birim olan belediyelerin kurumsal ve teknik kapasiteleri arttırılmalı ve ekonomik değeri bulunan atıkların diğer atıklardan ayrı toplanması sağlanmalıdır. Evsel atıkların kaynağında ayırma oranının yükseltilirken ve bununla birlikte toplama ayırıştırma merkezlerinin çoğaltılması hem geri dönüşüm oranı arttıracak hem de organik atıklardan enerji üretilerek geri kazanım sağlanacaktır. Özel sektörde endüstriyel atıkların yeniden kullanım ve geri dönüşüm kapasitesini arttırmak için gereken fiziki ve teknolojik altyapının oluşturulması kaynakların verimli kullanılması ve maliyet avantajı gibi kazanımlar sağlayacaktır.

Bölgede sanayi yoğunluğundan dolayı tehlikeli atık üretimi yüksektir. Tehlikeli atık yönetimde en yaygın kullanılan yöntem geri kazanım olup, atıklar yakma/beraber yakma gibi işlemlerden geçirilerek enerji elde edilmektedir. Bölgedeki yüksek bitkisel ve hayvansal faaliyetler ise bölgede biyogaz kaynaklı enerji potansiyeli oluşturmaktadır. Geri kazanımın teşvik edilmesi ile bu tür potansiyellerin ekonomik değere dönüşmesi bölgenin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlayacaktır.

4.5.2. Öncelik 2: Çevre dostu teknoloji ve yenilikçi uygulamalar yoluyla yeşil üretimi geliştirmek

Durum Analizi

Dünyada yaşanan ekonomik ve çevresel problemler sürdürülebilir kalkınma çerçevesi altında yeşil büyüme kavramını ortaya çıkarmıştır. OECD, UNEP gibi uluslararası örgütler yeşil büyüme kavramını çevresel iyileştirmelere katkı sağlayan mal ve hizmetlerin yatırım ve tüketimini önceliklendiren bir anlayış olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısı ile çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlanırken ekonomik gelişme, gelir artışı ve fakirliğin azaltılmasına da katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Avrupa Birliği ise yeşil ekonominin sürdürülebilir üretim tüketim, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı ile yeni iş imkânlarının yaratılmasının insan refahının artırılmasıyla yakından ilişkili olduğunu öne sürmektedir.⁴⁴

İklim değişikliği ve küresel gelişmeler ışığında etkin enerji, su ve hammadde kullanımı, temiz üretimin iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılmasının yanı sıra endüstriyel atıkların önlenmesi, yeniden kullanımın ve geri dönüşümün en üst seviyeye çıkarılması; kimyasalların ve tehlikeli atıkların akılcı yönetimi de önem kazanmaktadır. Endüstriyel atıkların kaynağında azaltılmasına yönelik olarak yönetsel önlemler alınması, daha iyi proses kontrolü, malzeme değişimi, ekipman modifikasyonu gibi uygulamaların hayata geçirilmesi temiz üretime geçişi hızlandıracaktır.

Tedbirler

Tedbir 1. Endüstriyel simbiyoz modelinin yaygınlaştırılması ile kaynak verimliliğinin arttırılması

“Simbiyoz” biyolojik bir terimdir ve iki canlının tek bir organizma gibi birbirleriyle yardımlaşarak bir arada yaşamaları anlamına gelmektedir. Endüstriyel simbiyoz doğadakine benzer şekilde birbirine yakın iki bağımsız endüstriyel işletme arasında madde ve enerji değişimi olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, endüstriyel simbiyoz tercihen birbirine fiziksel olarak yakın olup,

⁴⁴ Sürdürülebilir Kalkınma Portalı, Kalkınma Bakanlığı

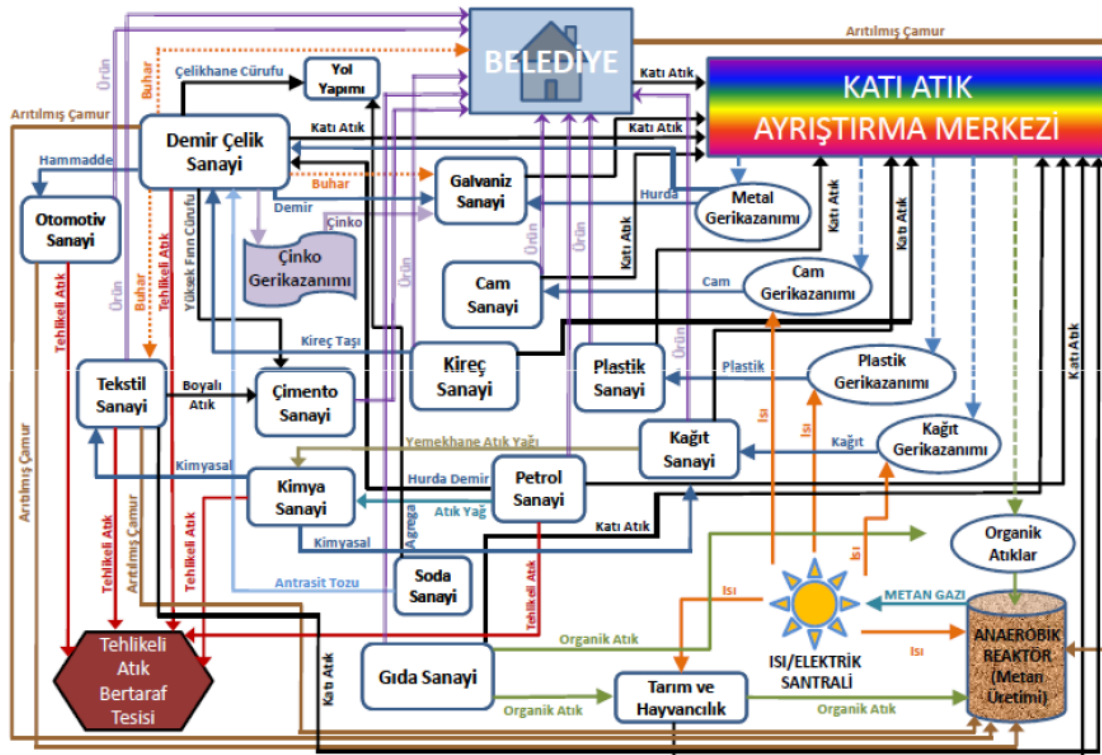
normalde birbirlerinden bağımsız çalışan iki veya daha fazla endüstriyel işletmenin bir araya gelerek hem çevresel performansı hem de rekabet gücünü artıracak uzun süreli ortaklıklar kurması ve dayanışma içinde çalışmasını temsil eder. Bu ağyapı, malzeme, enerji, su ve yan ürünlerin fiziksel değişimi de dahil olmak üzere, her türlü varlığın, lojistik ve uzmanlık kaynaklarının paylaşımı anlamına gelmektedir.

İskenderun Körfezi'nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi; İskenderun, Osmaniye, Adana, Mersin illerini kapsayan bölgede doğal kaynak kullanımının azaltılması ile çevre üzerindeki baskının hafifletilmesini amaçlamıştır.

Proje kapsamında atık ısının ısınma amaçlı kullanılması, organik atıklardan biyogaz elde edilmesi, bir şirketin atıklarının diğer şirkete girdi olması gibi fırsatlar ile demir çelik, çimento, kimya, tekstil, soda sanayi gibi sektörlerin daha sürdürülebilir ve yenilikçi kaynak kullanımına dönük simbiyotik ilişkiler tespit edilmiştir.

Aşağıdaki proje bölgesi için tasarlanmış olan simbiyotik ağ örneğinde farklı sanayi kollarının birbirleri ile ilişkileri ve atıkların kullanımı şematize edilmiştir. Bir katı atık ayrıştırma merkezi vasıtasıyla metal, cam, plastik ve kağıtların geri dönüşümü maksimum düzeyde gerçekleştirilebilirken farklı sanayi dalları arasındaki madde değişimi kaynak verimliliğini yükseltmektedir. Bu sirkülasyon yeni süreç tasarımları ve teknoloji kullanımını gerektireceğinden aynı zamanda çevre teknolojilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Şekil 4.5.2: Çukurova Bölgesi'nde Uygulanabilecek Bir Endüstriyel Simbiyoz Ağı Örneği

Kaynak: İskenderun Körfezi'nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi Sunumu, 2010

Endüstriyel Simbiyoz modelinin bölge içinde bilinirliğinin sağlanması ve daha çok işletmenin simbiyotik ilişki içine girmesi desteklenmelidir. Proje kapsamında yapılan çalışma TR62 Bölgesi için ilk

aşamada TR63 Bölgesi ile uzun vadede ise diğer bölgelerle işbirliği fırsatı doğurmaktadır. Sistemin tüm ülke geneline yayılması etkin atık yönetimi ve yüksek kaynak verimliliği sağlanmasını hızlandıracaktır.

Tedbir 2. Çevre dostu üretim ve ürünlere yönelik Ar-Ge çalışmalarının artırılması

Yeşil üretim süreçlerinde enerji talebinin azaltılması, uygun hammadde ve süreçlerin seçilmesi, kayıp kaçakların azaltılması sera gazı salınımlarının azaltılmasında büyük öneme sahiptir. Aynı zamanda, yenilenebilir enerji kullanımının artması ve atıkların üretim aşamasında önlenmesine yönelik teknoloji ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Giderek daha çok önem kazanan çevre teması çevre teknolojilerinin de gelişmesini gerekli kılmıştır. Gerek üretim süreçlerinin gerekse çevre dostu ürünlerin ve binaların tasarlanması için özel sektörün ve araştırma kurumlarının ayrı ayrı yaptığı çalışmalar kadar üniversite-sanayi işbirliği de stratejik adımlardan biridir. Çevre teknolojilerine yönelik yapılacak Arge çalışmaları bölge ekonomisinin rekabet gücünü yükseltmekte ve çevrenin korunmasında önemli rol oynayacaktır.

Tedbir 3. Enerji verimliliğinin sağlanması ve temiz enerji kullanımının yaygınlaştırılması

Dünyada bir yandan enerji talebi hızla artarken, diğer yandan petrol ve kömür gibi fosil yakıtlar hızla tükenmektedir. Yüksek dışa bağımlılık oranı ile enerji ülkemizin rekabet gücü için stratejik önem arz etmektedir. Bununla birlikte fosil yakıt kullanımına dayalı enerji üretim ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan sera gazı emisyonları küresel ısınma ve iklim değişikliğinin en önde gelen nedenleri arasındadır. İklim değişikliği ile mücadelede enerji üretiminden kullanımına kadar olan süreçte verimliliğin artırılması, enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların kullanılması ve enerji yoğunluğunun azaltılması büyük bir önem taşımaktadır.

Enerji verimliliği, binalarda yaşam standardı ve hizmet kalitesinin, endüstriyel işletmelerde ise üretim kalitesi ve miktarının düşüşüne yol açmadan, birim hizmet veya ürün miktarı başına enerji tüketiminin azaltılmasıdır. Enerji verimliliğinin yükseltilmesinde ileri teknoloji ile enerji talebinin azaltılması, çeşitli atıkların geri kazanımı ve enerji tasarrufu gibi önlemler rol oynamaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca ülkemizde, bina sektöründe %30, sanayi sektöründe %20 ve ulaşım sektöründe %15 olmak üzere önemli düzeyde enerji tasarruf potansiyeli olduğu belirlenmiştir.

Bölgedeki işletmelerin enerji verimliliğini arttırmaya yönelik önlemlerle hem işletme maliyetleri düşürülerek rekabet gücü yükseltilmekte hem de enerji yoğunluğundaki ve sera gazı emisyonlarındaki düşüşler yoluyla bölge ekonomisi daha yeşil hale gelebilmektedir.

Elektrik kayıp kaçak oranı 2011 yılında Adana'da %13,4 iken, Mersin'de %14,2 olarak tespit edilmiştir. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımındaki kayıpların asgariye indirilmesi ve dağıtımda kaçak kullanımın engellenmesi yoluyla bu oranlar daha aşağıya çekilmesi gerekmektedir.

4.5.3. Öncelik 3: İklim değişikliğine adaptasyonu sağlamak

Durum Analizi

Gelecekte iklim değişikliğinin sonucu olarak tüm dünyada;

- Yaşlılar ve kent yoksulları arasında hastalık ve ölümlerde artış, kuraklık ve sele maruz bölgelerde tarım ve mera veriminde azalma,
- Sel, toprak kayması ve çığ hasarı olaylarında, kıyı ekosistemlerinin olumsuz etkilenmesinde, bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskinde artış,
- Enerji temini güvenliğinde, su kaynaklarının hacminde ve kalitesinde azalma beklenmektedir.⁴⁵

İklim değişikliğine uyum daha çok coğrafyaya, yörenin gelişmişlik düzeyine ve bu etkilerle başa çıkabilecek insan kaynaklarına bağlı olan, küresel bir yaklaşım gerektiren sera gazlarının kontrolünün aksine bölgesel ve yerel açıdan ele alınması gereken bir konudur. Uyum kapsamında, iklim değişikliğinin özellikle toplumun yoksul kesimlerine olumsuz etkilerini azaltmak için önlemler alınması ve doğal kaynaklara dayalı tarım, ormancılık, hayvancılık gibi hassas sektörlerde ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi önem kazanmaktadır.

Ulusal çapta hazırlanan İklim Değişikliği Eylem Planı'nda su kaynakları yönetimi, tarım sektörü ve gıda güvencesi, doğal afet risk yönetimi, ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık ve insan sağlığı başlıklarında hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

Bölgesel olarak ise Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi BM Ortak Programı kapsamında 2009 yılında başlatılan Seyhan Havzası'nda İklim Değişikliğine Uyum Hibe Programı uygulanmış ve yöre halkının ve kurumların iklim değişikliğine uyum kapasitelerini geliştirmeye yönelik projeler desteklenmiştir.

Tedbirler

Tedbir 1. Su kaynaklarının etkin ve bütüncül yönetimi

Dünyanın %70'ini kaplayan suyun %2,5'i tatlı sudur ve bu tatlı suyun ancak % 1'inden azı kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir.⁴⁶ Su ihtiyacı nüfus, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte günden güne artmaktadır ve bu ihtiyacın küresel ısınmanın etkileri ile daha da artacağı öngörülmektedir.

Suyun etkin kullanımına yönelik altyapı eksikliklerinin giderilmesi, toplumda su tasarrufu bilincinin oluşturulması ve atıksuyun geri kazanılıp tarımda ve endüstride kullanılması, su kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması iklim değişikliğinden en çok etkilenecek alanlar arasında yer alan TR62 Bölgesi için büyük önem taşımaktadır.

Su kayıp kaçak oranları bölgede çok yüksek olup, 2011 yılında Adana için su kayıp kaçak oranı % 49,7 iken, Mersin için bu oran % 48'ler seviyesindedir. Seyhan ve Ceyhan Havza Koruma Eylem Planları'nda 2020 yılına kadar su şebeke kayıp ve kaçaklarının %15'in altına çekilmesi hedeflenmiştir.

Tedbir 2. İklim değişikliğine uyum konusunda farkındalığın artırılması

İklim değişikliğinin küresel çapta ve bölgede bazı olumsuz etkiler yaratacağı beklenmektedir. Yağışların azalması, deniz seviyesinin yükselmesi, sıcaklıkların artması buna bağlı olarak kuraklıkla birlikte tarım arazilerinin ve suyun azalması, ekosistem dengesinin bozulması söz konusudur. Ayrıca sel, taşkın gibi doğal afetler, tuzlanma ve erozyon, tarım ve su kaynakları açısından olumsuz etkiler

⁴⁵ İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları, TTGV

⁴⁶ <http://ga.water.usgs.gov/edu/waterdistribution.html>

yol açacaktır. İklim değişikliği ile mücadele konusunda yapılması gerekenler ve iklim değişikliğine uyum kapsamında gereken dönüşümler ve alınması gereken tedbirler konusunda toplumun her kesiminin farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Tedbir 3. Araştırma ve izleme sistemlerinin kurulması

İklim değişikliğinin insan sağlığı, orman ve kıyı alanları, biyolojik çeşitlilik, su kaynakları ve tarımsal üretim, doğal afet riski gibi alanlara yönelik etkilerinin tespit edilmesi ve mekânsal etki analizlerinin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılacak araştırma çalışmaları çoğaltılmalı ve düzenli bir şekilde etkilerin izlenmesine yönelik sistemler kurulmalıdır. Böylece olumsuz etkileri en aza indirmek için tedbirler alınması ve değişikliklere uyum sağlanması mümkün olabilecektir.

4.5.4. Öncelik 4: Koruma-kullanma dengesini sağlamak

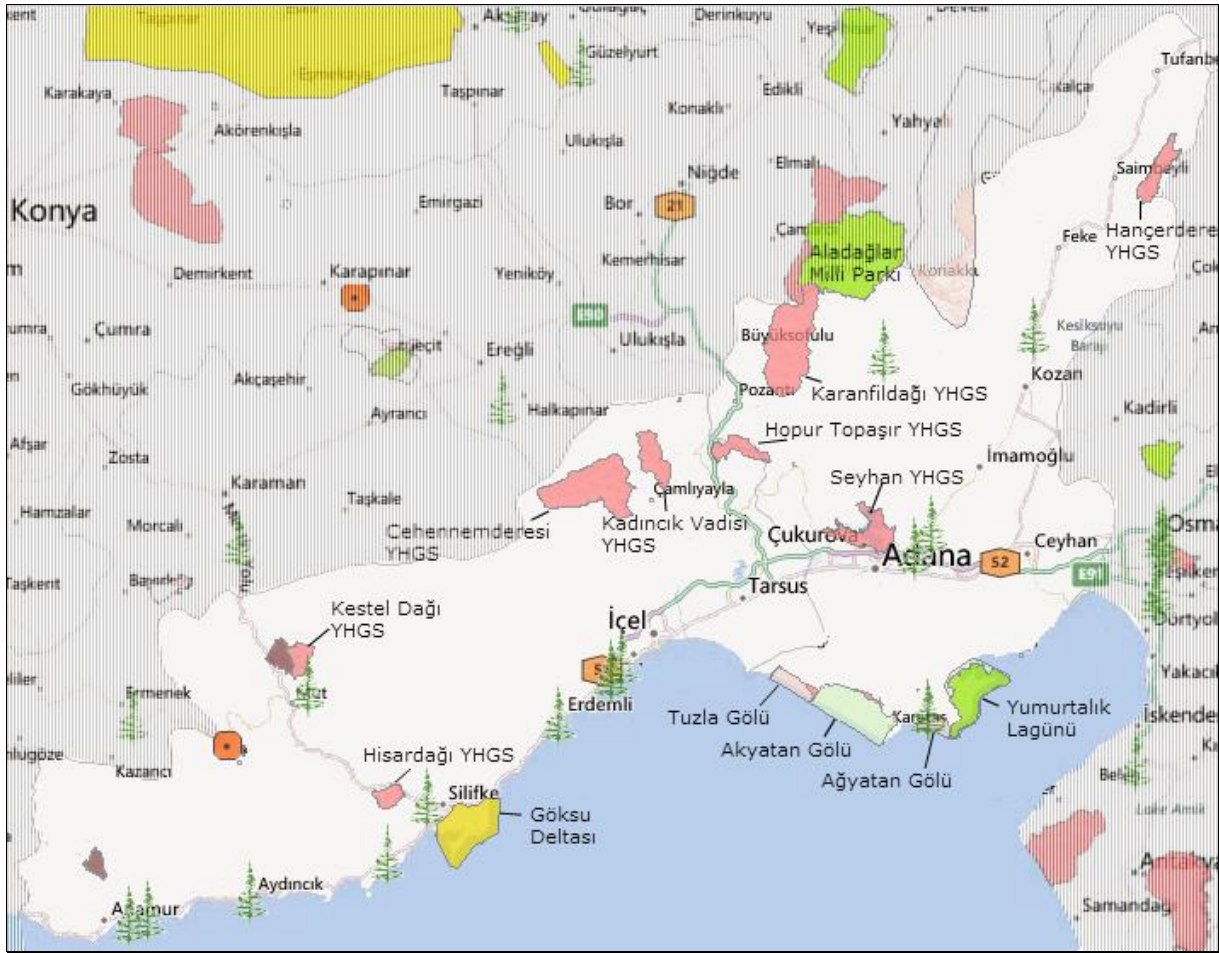
Durum Analizi

TR62 Bölgesi ulusal ve uluslararası düzeyde öneme haiz birçok alana sahiptir. Bölgede çok sayıda tabiat parkı, tabiat anıtı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ve bir adet milli park mevcuttur. Bunların yanında TR62 Bölgesi dünya çapında önemli sulak alanlara sahiptir. Türkiye'deki koruma altına alınmış 13 Ramsar alanından üçü bölgede bulunmaktadır. (Akyatan Lagünü, Yumurtalık Lagünü ve Göksu Deltası) Bu alanlardan Göksu Deltası aynı zamanda Türkiye'deki 15 Özel Çevre Koruma Bölgesi'nden birisidir.

Akyatan, Tuzla, Ağyatan ve Yumurtalık Lagünlerinin yer aldığı Çukurova Deltası ve Paradeniz Lagünü ve Akgöl'ün yer aldığı Göksu Deltası önemli kuş alanları olup dünyanın sayılı kuş göç yolları arasındadır. Bugüne kadar Akyatan Lagününde 250 kuş türü, Göksu deltasında ise 332 kuş türü tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda özellikle kış aylarında ve göç zamanında kuş popülasyonunun ve tür sayısının önemli ölçüde arttığı ortaya koymuştur. Deltalar özellikle büyük flamingolar için düzenli kullanım alanı olmalarından dolayı ayrı bir öneme sahiptir.

Diğer yandan bölge, korunması gereken birçok türe de ev sahipliği yapmaktadır. Yumurtalık, Akyatan, Kazanlı, Alata, Anamur sahilleri ve Göksu Deltası nesli tehlike altındaki yeşil deniz kaplumbağası (*Chelonia mydas*) ve iribaş deniz kaplumbağasının (*Caretta caretta*) en önemli yaşama ve yuvalama alanlarındandır. Akyatan Yaban Hayatı Geliştirme Sahası nesli tehlike altındaki türlerden saz kedisinin (*Felis chaus*); Alanya ile Taşucu arasındaki kıyılar ise nesli tehlike altındaki akdeniz fokunun (*Monachus monachus*) önemli yaşam alanlarındandır.

Harita 4.5.3: TR62 Bölgesi Korunan Alanlar

Kaynak: Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı (<http://www.nuhungemisi.gov.tr/BiyolojikCesitlilikHarita.asp>)

Tedbirler

Tedbir 1. Bölgesel biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı

Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda "Tabiatın bir parçası olarak yaşayan, biyolojik çeşitliliğe değer veren, doğanın yerine koyabileceğinden fazlasını tüketmeyen ve gelecek nesillere biyolojik çeşitlilik açısından zengin bir doğa bırakan toplum oluşturmak" amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda ekosistem, tür, gen ve biyolojik işlevleri olan çeşitliliğin kayıt altına alınması için araştırma ve envanter çalışmalarının yapılması ile ekonomik değerler açısından önem taşıyan unsurlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Biyolojik çeşitliliği oluşturan bileşenlerin kendini yenileme kapasitesi göz önüne alınarak uygun yöntemlerle ve uygun seviyede kullanılması sağlanmalıdır. Hassas, tehdit ve tehlike altında olan türlere ve ekosistemlere, kritik habitatlara, ekonomik değere sahip çeşitlere dair toplum bilgilendirilerek ve bilinçlendirilerek sürdürülebilir kullanım desteklenmelidir.

Tedbir 2. Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının geliştirilmesi

2002 yılında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı'nda da yer aldığı üzere sürdürülebilir kalkınma, insan sağlığının ve çevrenin korunması için sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda yeşil ürün tasarımı ve tüketicilerin çevre dostu ürün kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Yeşil ürün tasarımı ürünün hayat döngüsü içinde çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin en aza indirilmesi gerekmektedir. Ürünün geri dönüştürülmüş veya geri dönüşebilir malzemelerden yapılması hatta ahşap, pamuk gibi doğal ve doğada çözünebilir malzemelerin kullanımı tercih edilmelidir. Ürünlerin etkin ve yenilenebilir enerji kullanması, etkin su kullanması, gereksiz detaylardan arındırılmış ve ayrışabilen parçalardan oluşması yeşil tasarımın diğer önemli noktalarıdır. Sürdürülebilir tüketim kalıpları üzerine özellikle gençlerin ve toplumdaki diğer grupların farkındalığının artırılması ve tüketim tercihlerinde doğa dostu ürünlerin kullanımının teşvik edilmesine yönelik çalışmalar arttırılmalıdır.

4.6. STRATEJİK AMAÇ 6: KENTSEL YAŞAM KALİTESİ YÜKSEK CAZİP METROPOLLER OLUŞTURMAK

4.6.1. Öncelik 1: Kentlerde Fiziksel Çevre Kalitesini Yükseltmek

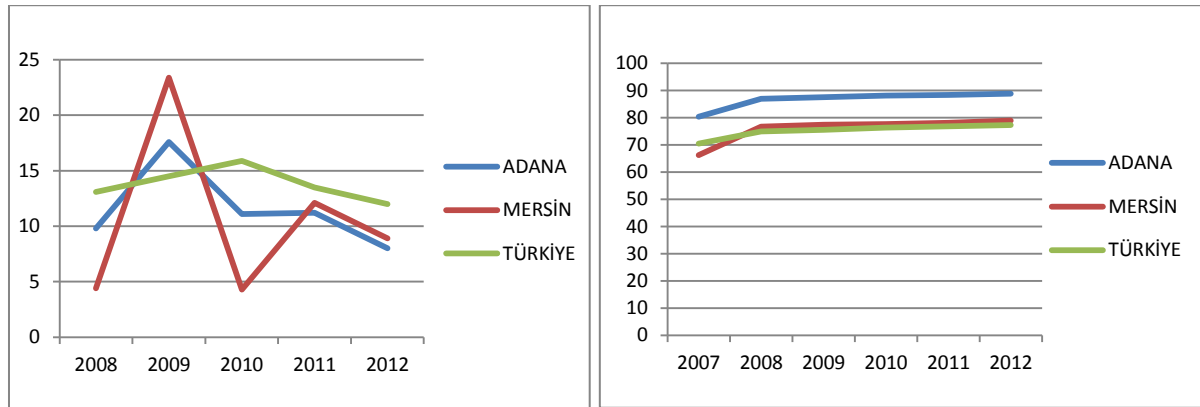
Durum Analizi

Günümüzde artmaya devam eden dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentli olduğu bilinmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentleşme hızı daha yüksek ve kentleşme süreçleri daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu durum kentlerde aşırı yığılmalara ve farklı boyutlarda ortaya çıkan kentsel altyapı sorunlarına sebep olmaktadır. Yapılan öngörülere göre; 2023 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 90'ının kentlerde yaşaması beklenmektedir. Çukurova bölgesi de kentsel nüfus büyüklüğü ile öne çıkan bir bölge niteliğindedir.

Artan Kentsel Nüfus ve Azalan Nüfus Artış Hızı

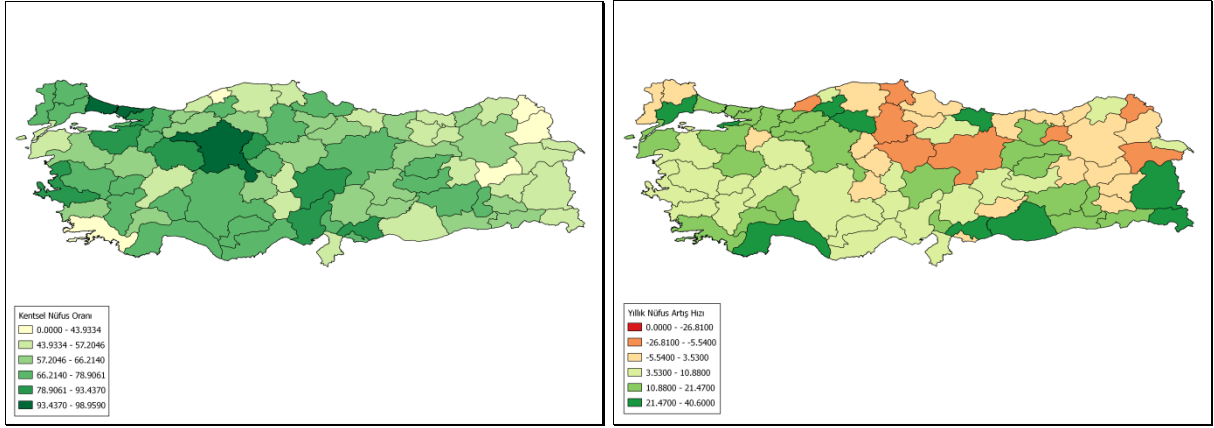
Bölge nüfusunun büyük bölümü il ve ilçe merkezlerinde, diğer bir deyişle kentsel alanlarda yaşamaktadır. 2012 Yılı TÜİK verilerine göre, şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı Adana'da %88,8 ve Mersin'de %78,9'dur. Bu oranlar ile her iki ilin şehirleşme oranları Türkiye ortalaması olan %77,3'ün üzerinde yer almaktadır. Buna karşın, bölgedeki nüfus artış hızı son yıllarda düşme eğilimindedir. Yıllık nüfus artış hızı Adana'da binde 7,9 ve Mersin'de binde 8,9'dur. Bu oranlar Türkiye ortalaması olan binde 12'nin altındadır.

Şekil 4.6.1: Nüfus artış hızları (binde) ve şehirleşme oranları (yüzde)

Kaynak: TÜİK.

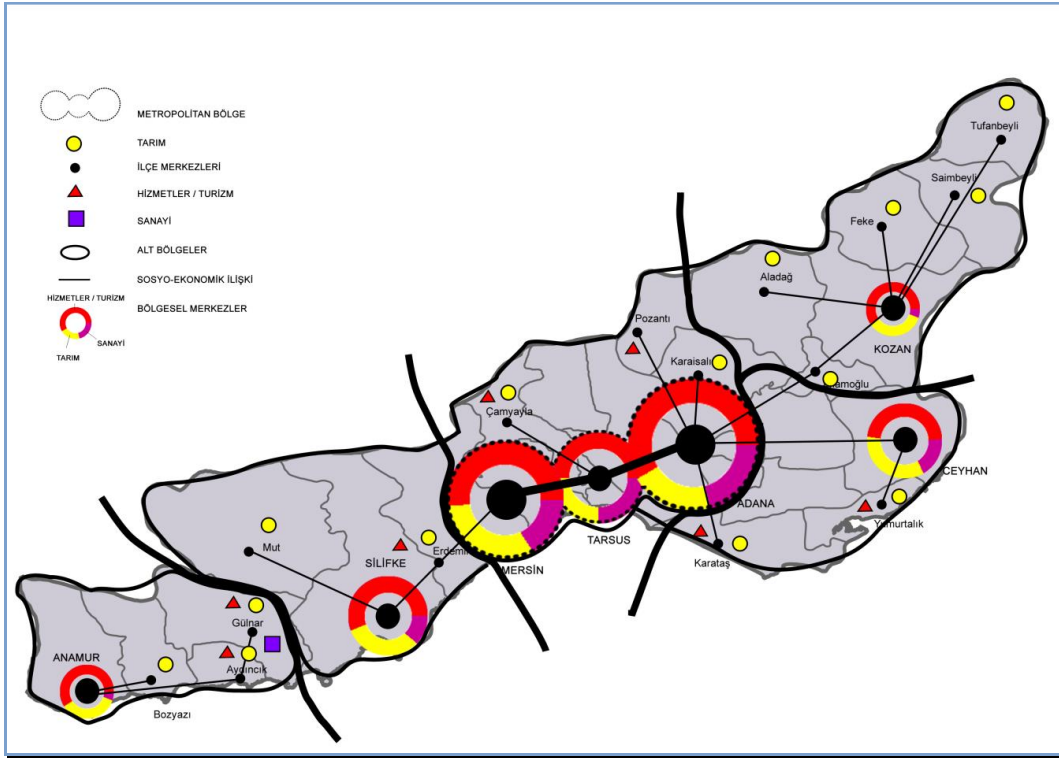
Harita 4.6.1: Türkiye’de kentsel nüfus oranı ile yıllık nüfus artış hızlarının dağılımı

Kaynak: TÜİK verilerinden haritalandırılmıştır.

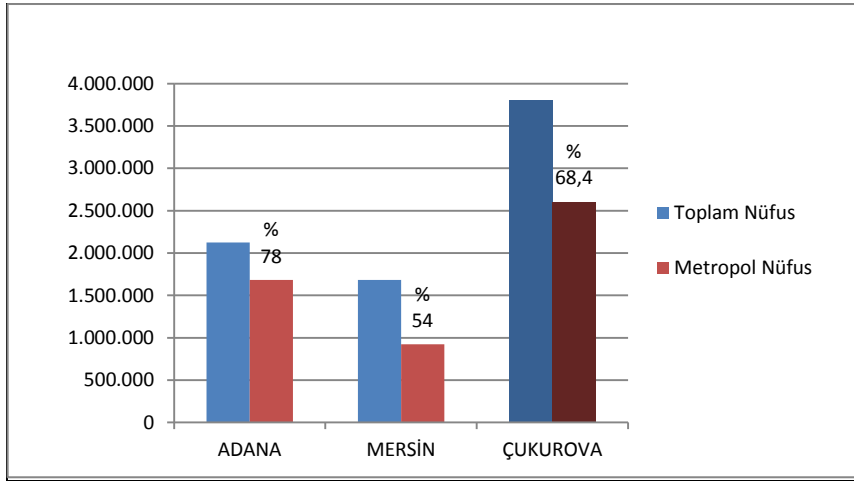
Adana ili merkezinde yer alan 5 metropol ilçede yaşayanların toplam il nüfusuna oranı %78, Mersin ilinde yer alan 4 metropol ilçede yaşayanların toplam il nüfusuna oranı ise %54'tür. Böylelikle Çukurova bölgesinde yer alan iki ilin oluşturduğu metropol merkezlerde yaşayanların toplam nüfusa oranı yaklaşık %68,4'tür. Buna iki il arasında yer alan Tarsus ilçesini de ilave edersek Mersin-Tarsus-Adana aksı boyunca metropol merkezde yaşayan nüfus bölgenin toplam nüfusunun %77'sini oluşturmaktadır. Bu metropoliten merkez, bölge nüfusunu yoğunlukla barındırmasının yanında ekonomik faaliyetlerin büyük bölümüne de ev sahipliği yapmakta ve bölgenin çekim merkezini oluşturmaktadır. Bu çekim merkezi etrafında yer alan Ceyhan ve Silifke ilçeleri 1. derece, Anamur ve Kozan ilçeleri ise 2. derece bölgesel alt merkezleri oluşturmaktadır. Böylelikle ekonomik faaliyet ve ilişkiler, coğrafi konum, nüfus ve kır-kent oranları gibi kriterlerin birlikte değerlendirilmesi sonucu Çukurova bölgesinin metropol merkez de dahil olmak üzere 5 alt bölgeden oluşmakta olduğu ifade edilebilir.

Harita 4.6.2: Çukurova Bölgesinde metropol merkez ve alt-bölgeler

Kaynak: ÇKA tarafından kavramsallaştırılmıştır.

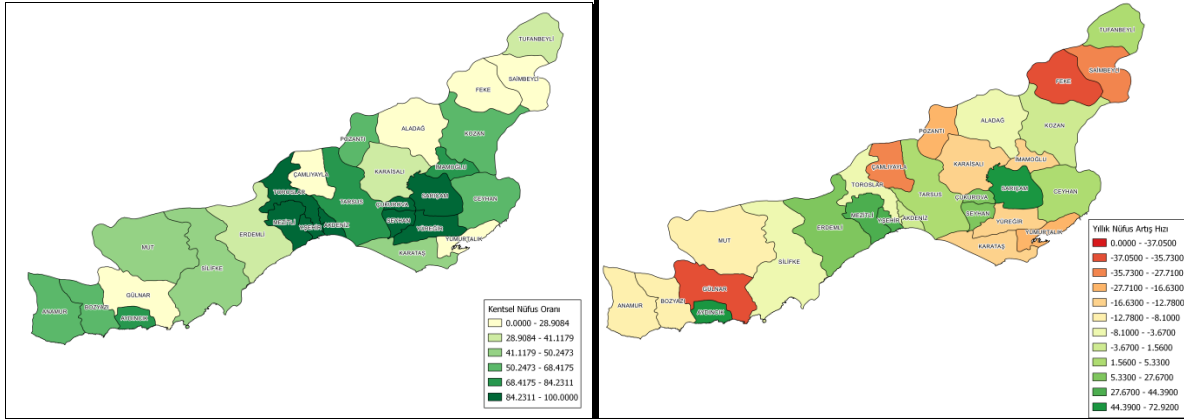
Şekil 4.6.2: Adana ve Mersin’de metropoliten alan nüfusları

Kaynak: TÜİK, 2012.

Adana ilindeki kentsel nüfus oranı en yüksek ilçeler, metropol ilçelerden Seyhan(%100), Yüreğir(%98,9) ve Çukurova(%98,6) olurken, kentsel nüfus oranı en düşük ilçeler ise Saimbeyli(%24,1), Aladağ(%24,9) ve Feke(%25,5)'dir. Mersin ilinde ise kentsel nüfus oranı en yüksek ilçeler, Akdeniz (%97,9), Yenişehir (%97,7) ve Mezitli(%92,7) olurken, kentsel nüfus oranı en düşük ilçeler ise Gülnar (%28,4), Çamliyayla (%28,9) ve Erdemli(%38,9)'dir. (TÜİK, 2012)

Harita 4.6.3: Çukurova Bölgesinde kentsel nüfus oranı ile yıllık nüfus artış hızlarının dağılımı (2012)

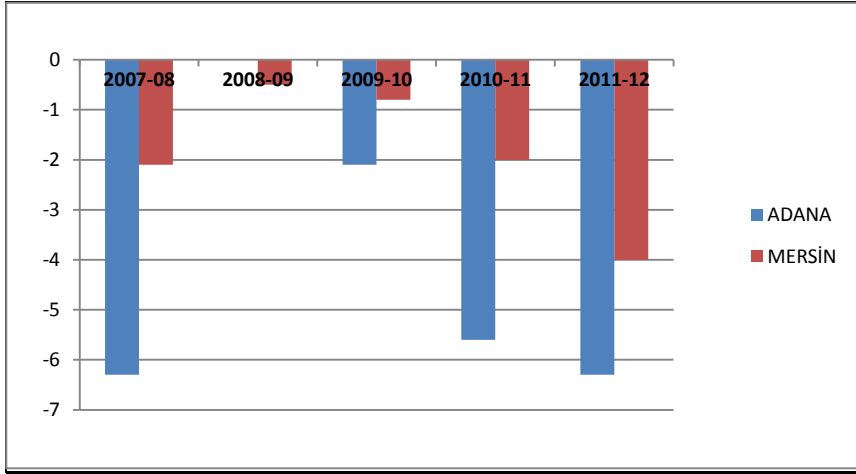
Kaynak: TÜİK verilerinden haritalandırılmıştır.

Yıllık nüfus artış hızlarına baktığımız zaman Adana'da Sarıçam, Çukurova ve Seyhan metropol ilçelerinin en hızlı nüfus artışına sahip olduğu görülmektedir. Mersin'de ise, Aydıncık, Yenişehir ve Mezitli ilçeleri yıllık en yüksek nüfus artış hızına sahip bulunmaktadır. Buna karşın, bölgede en fazla nüfus kaybeden ilçe Mersin'in Gülnar ilçesi iken onu Adana'dan Feke, Mersin'den Çamlıyayla ve Adana'dan Saimbeyli ilçeleri takip etmektedir. Bölge illerinin merkez ilçeleri ile Tarsus, Ceyhan, Erdemli ve Kozan gibi büyük ilçeleri dışında kalan ilçeler büyük çoğunlukla nüfus kaybetmektedirler.

Göçle Kozmopolit Hale Gelen Bölge Metropolleri

Çukurova Bölgesi hem göç alan hem de göç veren konumundadır. Buna karşın son 5 yıllık dönem incelendiğinde bölgenin her iki ilinde de verilen göç alınandan fazladır. 2011-2012 arasında net göç hızı Adana'da binde -6,3 iken, Mersin'de binde -4,0 olmuştur. Bu dönemde Adana ili 45,927 kişi alırken 59,294 kişi vermiştir. Mersin ili ise, aynı dönemde 46,721 kişi alırken 53,523 kişi vermiştir. Adana nüfusuna kayıtlı olanların toplam il nüfusu içerisindeki payı 2011'de % 60,9 iken 2012'de 60,4'e düşmüştür. Aynı oranlar Mersin'de 2011'de %60,4 iken 2012'de %59,7'ye düşmüştür. Bu veriler süregelen bu göç hareketi ile her iki ilin de daha kozmopolit bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir.

Şekil 4.6.3: Net göç hızı (binde)

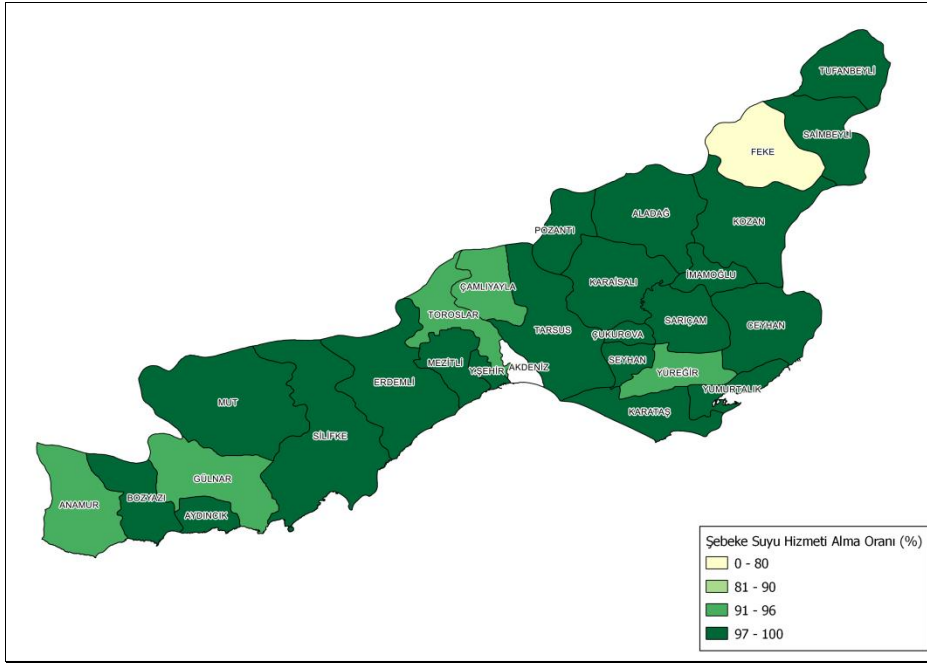
Kaynak: TÜİK, 2012.

Kentsel Fiziki Altyapı ve Ulaşımındaki Sorunlar

Kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yerleşmelerin sağlıklı, güvenli ve daha yaşanabilir yerler olmalarını sağlamak için fiziki ve sosyal altyapı ihtiyacının giderilmesi temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Belediye altyapı hizmetlerinden yararlanma düzeyi bakımından Çukurova bölgesinde yer alan iki il arasında önemli bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kentsel ve çevresel altyapı hizmetlerinden yararlanan nüfus oranı Adana ilinde oldukça yüksek iken, Mersin'deki göreceli olarak düşük oranlar bu ilde geliştirilmesi gereken bazı altyapı sorunlarına işaret etmektedir.

Adana ve Mersin illerinde içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı %91 ile %100 seviyeleri arasındadır. Bu duruma bölgedeki tek istisna Adana'nın Feke ilçesidir. Feke ilçesinde belediye nüfusunun %80'i içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet alabilmekte iken Türkiye ortalaması %99'dur. Bu çerçevede Feke'de içme ve kullanma suyu şebekesi hizmetinin tüm nüfusa yaygınlaştırılması gerekmektedir. Öte yandan, Adana'da 37 ve Mersin'de 55 olmak üzere bölgede yer alan 92 belediyenin tamamında içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. (TÜİK, 2010)

Harita 4.6.4: İlçelerin şebeke suyu hizmeti alma oranları (2011)

Kaynak: TUIK verilerinden haritalandırılmıştır.

İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %84 seviyesinde iken, bu oran Mersin'de %69'dur. Her iki ilin aldığı bu değerler ile %77 olan TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması ise Türkiye ortalaması olan %54'ün hayli üzerinde bir seviyededir. Belediyelere ait Adana'da 1 ve Mersin'de 3 içme suyu arıtma tesisi bulunmakta ve bu tesisler ile Adana'da 5 ve Mersin'de 9 olmak üzere toplam 14 belediyeye hizmet verilmektedir. Adana'da Karaisalı hariç tüm metropol ilçeler, Mersin'de ise tüm metropol ilçelerin yanında Tarsus ve Erdemli ilçeleri bu hizmetten yararlanmaktadır. (TUIK, 2010)

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı Adana'da %91 iken, bu oran Mersin'de %72'dir. Her iki ilin aldığı bu değerler ile TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması %83 olmakta ve bu değer Türkiye ortalaması olan %88'in altında bir seviyeyi göstermektedir. Bu çerçevede özellikle Mersin'in kanalizasyon hizmetlerinden yararlanma düzeyinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Adana'daki toplam 37 belediyenin 21'inde, Mersin'de toplam 55 belediyenin 23'ünde kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmektedir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet alamayan ilçeler arasında Adana'nın Karataş ve Mersin'in Bozyazı, Gülnar, Aydıncık ve Çamlıyayla ilçeleri bulunmaktadır. (TUIK, 2010) Bölgedeki beldelerin büyük bölümünde de kanalizasyon şebekesinin olmadığı veya yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı 2010 verileriyle Adana'da 8 ve Mersin'de 12 olmak üzere 20 olup, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %83 ve Mersin'de %43'tür. Her iki ilin aldığı bu değerler ile TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması %66 olmakta ve bu değer Türkiye ortalaması olan %62'nin üzerinde bir seviyeyi göstermektedir. Buna rağmen özellikle Mersin'in atık su arıtma hizmetlerinden yararlanma düzeyinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Adana ilinde Büyükşehir Belediyesinin (Seyhan, Yüreğir, Sarıçam, Çukurova ilçeleri) evsel atıksuları Doğu ve Batı atıksu arıtma tesislerinde bertaraf edilmektedir. Karaisalı ve Kozan belediyelerinin ise ayrı atıksu arıtma tesisleri bulunmaktadır. Ceyhan belediyesi ise atıksu arıtma tesisi için ihale aşamasındadır. Adana'nın diğer ilçelerinde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Ayrıca Organize Sanayi Bölgesi ile Yumurtalık Serbest Bölgesine ait birer atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Mersin'de Büyükşehir Belediyesinin Karaduvar atıksu arıtma tesisi dışında Erdemli, Silifke ve Tarsus belediyelerinde atık su arıtma tesisi vardır. Mersin Mezitli atıksu arıtma tesisi kurulması çalışmaları ise sürdürülmektedir.

Anamur, Bozyazı, Aydınçık, Tekeli, Tekmen, Ören ve Çarıklar belediyeleri tarafından kurulmuş olan Akdeniz Katı Atık Birliği'nce ortak bir katı atık bertaraf tesisi kurulması için Orman Genel Müdürlüğünden ön izin alınmıştır. Erdemli Belediyesinin başkanlığını yapmakta olduğu İçel Sahil Bandı Belediyeleri Pissu ve Katı Atık Hizmetleri Birliği adına tahsis işlemi tamamlanan Erdemli İlçesi

Koyuncu Mahallesi Şaar Mevkiinde 25 hektarlık alan üzerinde bir katı atık bertaraf tesisi kurulması için proje çalışmaları sürdürülmektedir.

Altyapı verileri genel olarak değerlendirildiğinde, toplam belediye nüfusu içerisinde içme suyu, kanalizasyon, arıtma ve katı atık hizmeti alan nüfus oranı yüksek görünüyorsa da bu hizmetlerin tamamını sağlayabilen belediye sayısı beklenen düzeyin altında kalmaktadır. İl ve büyük ilçe belediyeleri bu hizmetlerde önemli mesafeler almış, ancak nüfusu 25.000'in altında olan küçük ve uzak ilçeler ile belde belediyeleri yeterli düzeye henüz ulaşamamışlardır.

Diğer yandan, refah seviyesinin yükselmesi ve oto sahipliliğinin giderek yaygınlaşmasıyla, büyük kentlerde araba kullanımındaki artışa paralel olarak kentsel yayılma süreçlerinin yaşandığı gözlemlenmektedir. Toplu taşıma hizmetlerinin sunumu özel araç kullanımıyla rekabette yetersiz kalmakta, dolayısıyla ulaşımdan kaynaklanan çevre kirliliği sürdürülebilir kentleşmeyi tehdit eden önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çukurova bölgesinde özellikle metropol alanda toplu taşıma hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede metro, hafif raylı sistem ve bölgesel demiryolu yatırımlarıyla toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi ve sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Kentsel Sosyal ve Kültürel Altyapıdaki Eksiklikler

Çukurova bölgesinde kentsel sosyal ve kültürel altyapı genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde değerler almaktadır. Buna karşın, bölgedeki sosyal ve kültürel etkinliklerin metropollerde yoğunlaştığı, ilçelerde ise sosyal ve kültürel altyapının yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Özellikle ilçelerde sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılması için gerekli altyapının sağlanması önem arz etmektedir. Metropol alanlarda ise konser salonu ve kent müzesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Adana'da 4 ve Mersin'de 8 olmak üzere bölgede toplam 12 adet müze bulunmaktadır. Bölge müze sayıları itibarıyla Türkiye'deki 26 düzey2 bölgesi arasında 3. sırada bulunmakla birlikte, bu müzelerde sergilenen eser ve ziyaretçi sayıları oldukça düşük kalmaktadır. 2007 verilerine göre Türkiye'deki müzelerde müze başına ortalama 16,771 eser sergilenirken ve her bir müzeyi yılda ortalama 72,343 kişi ziyaret ederken TR62 bölgesinde müze başına ortalama 9,754 eser sergilenmekte ve her bir müzeyi yılda ortalama 15,112 kişi ziyaret etmektedir.

Tablo 4.6.1: Düzey 2 Bölgeleri müze sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Müze Sayısı
1	TR10	İstanbul	20
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	15
3	TR62	Adana, Mersin	12
4	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	12
5	TR52	Konya, Karaman	11
6	TR61	Isparta, Antalya, Burdur	11
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	10
...	...	...	...
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	2
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2

Kaynak: TÜİK, (2011).

Yıllık toplam tiyatro seyircisi sayısına bakılarak yapılan bir değerlendirmede Adana-Mersin TR62 Düzey2 bölgesi Türkiye'deki 26 bölge içerisinde 5. sıradadır. Buna karşın, bin kişi başına düşen tiyatro koltuk sayısı bakımından illerin durumu incelendiğinde gelişmişlik seviyesi iyi durumda olan illerden Adana, Mersin, Konya ve Gaziantep gibi iller Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bin kişi başına düşen tiyatro koltuk sayısı Türkiye'de ortalama olarak 2,1 iken bu oran Adana'da 0,8 ve Mersin'de 0,6'dır. TR62 Bölgesi ortalaması ise 0,7 olmaktadır.

Tablo 4.6.2: Düzey 2 Bölgeleri tiyatro koltuk ve seyirci sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Tiyatro Koltuk Sayısı	Seyirci Sayısı
1	TR10	İstanbul	54.736	1.736.783
2	TR51	Ankara	7.306	646.300
3	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.588	566.041
4	TR31	İzmir	27.840	441.880
5	TR62	Adana, Mersin	4.989	257.756
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	8.412	251.109
7	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	6.553	174.353
...	...	...	...	...
24	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	6.298	28.881
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.635	9.170
26	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	150	9.150

Kaynak: TÜİK, (2011).

Yıllık toplam sinema seyircisi sayısına bakılarak yapılan bir değerlendirmede TR62 Düzey2 bölgesi Türkiye'deki 26 bölge içerisinde 6. sıradadır. Buna karşın, bin kişi başına düşen sinema koltuk sayısı Türkiye'de ortalama olarak 3,4 iken bu oran Adana ve Mersin illerinde yaklaşık 2,6'dır. Bu değerlerle her iki il Türkiye'de ilk 20 il arasında bulunmamaktadır.

Tablo 4.6.3: Düzey 2 Bölgeleri sinema koltuk ve seyirci sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Sinema Koltuk Sayısı	Seyirci Sayısı
1	TR10	İstanbul	90.024	13.435.241
2	TR51	Ankara	26.863	4.424.255
3	TR31	İzmir	16.208	2.719.564
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	12.949	2.330.285
5	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10.374	1.861.906
6	TR62	Adana, Mersin	10.217	1.436.478
7	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8.623	1.231.079
...	...	...	...	...
24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.052	133.137
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.399	124.128
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	454	18.800

Kaynak: TÜİK, (2011).

Bin kişi başına kütüphane yararlanma sayıları incelendiğinde ise TR62 bölgesinin diğer gelişmiş bölgelere benzer biçimde oldukça düşük değerler aldığı görülmektedir.

Tablo 4.6.4: Düzey 2 Bölgeleri kütüphane sayıları ile yararlanma durumu

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Kütüphane Sayısı	Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı
1	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	87	887
2	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	37	796
3	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	58	479
4	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, G.hane	84	476
5	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	41	470
6	TR52	Konya, Karaman	42	439
...	...	...	...	...
21	TR62	Adana, Mersin	40	235
22	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	44	191
23	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	37	152
24	TR51	Ankara	42	128
25	TR31	İzmir	38	76
26	TR10	İstanbul	36	30

Kaynak: TÜİK, (2011).

İklim Değişikliğinin Etkileri ve Enerji Verimliliği

Türkiye'de 1990-2009 yılları arasındaki seragazi salımlarındaki artış yaklaşık olarak %98'e ulaşmış bulunmakta ve kişi başına karbondioksit salımlarının 2020 yılında yaklaşık olarak 8.2 ton'a ulaşması beklenmektedir. 2009 yılında binalardan kaynaklanan sera gazı salımlarının payı ise yaklaşık %13 olmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'un 2011 yılında yaptığı çalışmada kentsel dönüşüm projeleri ve barınma ihtiyacının artışı nedeniyle 2009-2014 yılları arasında bina sektöründe yaklaşık %8,5'lik bir büyüme beklenmektedir. Bir binanın yapılacağı bölgenin iklimi, bina tasarımı, inşa yöntemi ve kullanılan malzemeler, ısıtma ve soğutma sisteminin kalitesi, inşa sonrasında kullanılan ev araçlarının verimi gibi faktörler bir binadan kaynaklanan karbondioksit salımlarını etkilemekte, bir binanın enerji ve karbon yoğunluğunun azaltılmasında binanın enerji verimliliği önemli bir araç olmaktadır.

Diğer yandan, aşırı yayılmış kent formlarının kentsel gelişme ve ulaşım açısından sürdürülemez olduğu, küresel ısınmaya yol açtığı, buna karşın yayılmayan ve çok-merkezli kent formlarının daha sürdürülebilir olduğu kabul görmektedir. Kentleşme ve enerji verimliliği, sürdürülebilirlik tartışmaları ile önemi hızla artan bir konudur. Bu kapsamda sanayide enerji verimliliği, binalarda enerji performansı ve ulaşımında enerji verimliliği konularındaki uygulamaların kentsel alanlarda daha geniş ele alınması zorunludur. Enerji verimliliği konusunda yapılan çalışmalar ve mevzuat düzenlemeleri devam etmektedir. Ayrıca 2010 yılında yapılan TBMM Deprem Araştırma Komisyon çalışmaları neticesinde hazırlanan raporda da kentlerin aşırı yayılmasının önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Avrupa Birliği Mekânsal Gelişme Perspektifi ile ortaya konan ilke ve stratejiler de aynı doğrultudadır.

Küresel iklim değişikliği ve buna bağlı olarak iklimsel aşırılıklar, gıda yetersizlikleri, biyolojik çeşitliliğin azalması ve bazı türlerin yok olması, kitlesel göçler ve sosyal sorunların ortaya çıkması

kentlerin gittikçe artan oranda daha kırılgan olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda kentler, hızlı nüfus artışı ve yüksek enerji talebi ile artan risklerle karşı karşıyadır.

2011-2023 İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP), Türkiye'nin "yeşil büyüme kriterleri" doğrultusunda hazırlanmış ilk stratejisi niteliğinde olup; enerji, sanayi, ormancılık, tarım, konut, ulaştırma, atık ve iklim değişikliğine uyum odak konuları olmak üzere 8 konu başlığında kısa, orta ve uzun vadeli hedefler sunmaktadır. Buna göre, kamu kuruluşlarının bina ve tesislerinde yıllık enerji tüketiminin 2015 yılına kadar %10 ve 2023 yılına kadar % 20 azaltılması, 2017 yılından itibaren yeni binaların yıllık enerji ihtiyacının en az % 20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından temin edilmesi ve 2023 yılına kadar yeni yerleşmelerde yerleşme ölçeğinde sera gazı emisyonunun mevcut yerleşmelere göre en az % 10 azaltılması hedefleri yer almaktadır. Yine aynı Eylem Planı'nın ulaştırma sektörü bölümünde, 2023 yılı itibarıyla demiryollarının yük taşımacılığında (2009 yılında % 5 olan) payının % 15'e, yolcu taşımacılığında (2009 yılında % 2 olan) payının % 10'a çıkarılması, karayollarının yük taşımacılığındaki (2009 yılında ton-km olarak % 80,63 olan) payının % 60'ın altına, yolcu taşımacılığındaki (2009 yılında yolcu-km olarak % 89,59 olan) payının % 72'ye düşürülmesi hedefleri yer almaktadır.

Enerji verimliliği konusunda ulusal düzeyde belirlenen hedeflere ulaşmada yerel ölçekte saptanacak olan öncelik ve tedbirlerin büyük önemi bulunmaktadır. Bu çerçevede Çukurova bölgesinde yerel ölçekte belirlenen iklim değişikliğine uyum stratejileri ile enerji verimliliği politikaları ulusal hedeflere önemli katkılar sağlayabilecektir.

Tedbirler

Tedbir 1. Ulaşımında kent içi ve kentler arası bölgesel entegrasyonun sağlanması

Kentlerde fiziksel çevre kalitesinin en önemli parçalarından bir tanesini ulaşım oluşturmaktadır. Adana ve Mersin gibi metropol özellikleri gösteren ve birbirine yakın iki büyük kentte hem kent içi hem de kentler arası bölgesel entegrasyonun sağlanması büyük öneme sahiptir. Bu çerçevede öncelikle toplu taşıma hizmetlerinin iyileştirilmesi ve farklı ulaşım modları arasındaki bağlantıların bir ulaşım master planı çerçevesinde sistematik biçimde sağlanması gerekmektedir. Adana Güney Çevre Yolu, Adana-Karataş karayolu, Antalya-Mersin karayolu, Mersin-Silifke otoyolu gibi karayolu projelerinin tamamlanması, Adana metro hattının geliştirilmesi, Mersin hafif raylı sisteminin yapılması, bölgesel demiryollarının niteliğinin yükseltilmesi ve özellikle şehir geçişlerinin güvenli ve sağlıklı hale getirilmesi, inşaat çalışmaları süren Çukurova Uluslararası Havaalanının karayolu, otoyol, demiryolu ve liman bağlantılarının sağlanması, Mersin Limanı karayolu, otoyol ve demiryolu bağlantılarının daha sağlıklı hale getirilmesi, kent içi ulaşımında bilgi teknolojilerinin etkin biçimde kullanımı için düzenlemelerin yapılarak toplu taşıma sistemlerinin hizmet kalitesi ve teknolojik düzeyinin yükseltilmesi başlıca faaliyet ve proje konuları olarak ifade edilebilir.

Tedbir 2. Çevresel altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve geri dönüşüm bilincinin artırılması

Kentsel çevresel altyapıda en öncelikli hizmet alanlarını, içme ve kullanma suyuna erişim, kanalizasyon ve katı atık toplama ve bertarafı oluşturmaktadır. Bölge illeri içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet alma açısından olumlu verilere sahiptir. Bununla birlikte özellikle Feke, Toroslar ve

Gülnar ilçelerinde nispeten düşük olan erişim oranlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Kanalizasyon hizmetlerinde, şebeke ile hizmet alamayan Karataş, Bozyazı, Gülnar, Ayd ncık ve Çamlıyayla ilçelerinde bu sorunun giderilmesi gerekmektedir. Katı atık yönetiminin ise bölgesel bir anlayışla etkinleştirilmesi gerekmektedir. 6360 sayılı Kanun çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il mülki sınırları olarak belirlenmesiyle katı atık depolama ve bertarafı konusu tamamen büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanına girmektedir.

Kentsel atık azaltımı (kaynakta  nleme, tekrar kullanım, geri dönüşüm) stratejisi çerçevesinde, kentsel katı atıkların kaynağına, bileşimine ve özelliklerine göre sınıflandırılması; toplama, taşıma ve bertaraf sistemlerinin tasarımı, tesisi ve işletilmesi, geri kazanılabilir maddelerin ekonomiye kazandırılması ve bu atıklardan enerji üretimi sürdürülebilir  evre açısından son derece önemlidir. Bu  er evede, Mersin'de Erdemli, Tarsus ve Anamur'da yerel katı atık hizmet birlikleri tarafından katı atık bertaraf tesisi yapımı ile ilgili olarak başlatılmış olan çalışmaların tamamlanması büyük öneme sahiptir. Adana Entegre Katı Atık Projesi kapsamında bertaraf tesisinde düzenli depolama alanında oluşan deponi (metan, karbondioksit, azot ve hidrojen sülfür gazları bileşimi) gazından elektrik enerjisi üretimine ba lanmıştır. Bu iyi uygulama örneğinin bölgedeki düzenli depolama alanlarında yaygınlaştırılması yararlı görünmektedir.

Kentsel alanda çevresel altyapının en önemli bileşenlerinden bir diğeri ise, kentlerin içme ve kullanma suyu ihtiya ını karşılayan temiz su kaynaklarının kirlenmesinin önlenmesidir. Bu çerçevede Çatalan ve Berdan barajlarının bulunduğu havzalarda kentsel atıksu alt yapısının tamamlanması ve katı atık düzensiz depolama sahalarının rehabilitasyonu büyük önem arz etmektedir. A a ı Seyhan Ovası, Çatalan ve Berdan barajı havzalarında yer alan ve bağlı olduğu katı atık birliğinin nüfusu 50.000'in altında olan tüm belediyelerde katı atık düzensiz depolama alanlarının rehabilitasyonunun hızla tamamlanması gerekmektedir. Bununla birlikte Seyhan ve Berdan havzalarında ba lanmış olan kentsel ve endüstriyel atıksu alt yapısının tamamlanması çalışmaları da bu çerçevede önem taşımaktadır.

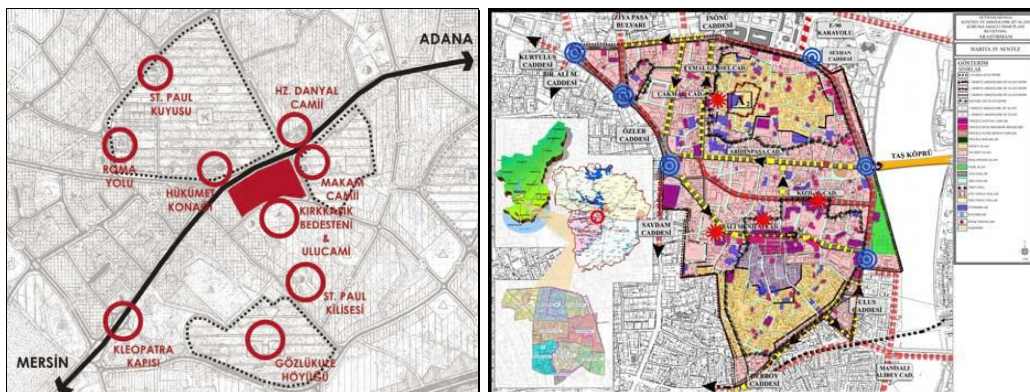
Tedbir 3. Enerji verimliliği uygulamaları ile enerji ve iklim dostu kentlerin oluşturulması

Kent  l e inde karbondioksit başta olmak üzere sera gazı salımlarının azaltılması için enerji, bina, ulaşım, konut, arazi planlaması ve atık yönetimi sektörlerinde düşük karbonlu önlemlerin alınması gerekmektedir. Kentin hava kalitesinin iyileştirilmesi ve küresel ısınmaya olan katkısının azaltılmasının yanında enerji verimliliğinin artırılmasıyla yakıt ve hammadde tasarrufu; işletme giderlerinin azaltılmasıyla ekonomik tasarruf; ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesiyle kentlerde trafik sorununun    lmesi; yerel kaynakların değerlendirilerek ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve yerel istihdamın artırılması gibi olumlu sonuçları doğurmaktadır. Genel olarak iklim dostu, sürdürülebilir, yeşil kent uygulamaları olarak aktarılan bu çalışmaların kent ölçeğinde sistematik ve bütünsel bir eylem planı çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. İkl m dostu bir kent için yapılacak planlama çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu planlar kapsamında belirlenen adımların desteklenmesi için de üst ölçekte yapılan planlamalar ile ilişkilendirilmesi kritik öneme sahiptir.

İkl m de i ikli inin etkilerini azaltmaya yönelik mekânsal stratejik planlama çalışmaları kapsamında sürdürülebilir kent formunun oluşturulması ile sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin ve

Tedbir 4. Kent merkezlerindeki tarihi ve kültürel dokunun korunması ve değerlendirilmesi

Şekil 4.6.4: Tarsus Tarihi Kent Merkezi ile Adana Tepebağ Mahallesi Şematik Gösterimleri

Tedbir 5. Kongre merkezi, kültür sanat merkezi, kent müzeleri gibi kültürel altyapı eksikliklerinin giderilmesi

Kentsel canlandırma stratejilerinden bir tanesi, kültürel etkinliklerin öncülüğünde kentsel dönüşümün sağlanması, film, müzik, tiyatro ve sanat festivalleri, konserler, sokak etkinlikleri ve spor karşılaşmaları gibi organizasyonlar ile kentsel imajın iyileştirilerek kentsel turizmin geliştirilmesidir.

Bölge illerinde son dönemde artan sayıda festival ve kültürel etkinliğin (Altın Koza Film Festivali, Sabancı Uluslararası Tiyatro Festivali, Mersin Uluslararası Müzik Festivali, Adana Dragon Festivali, Mersin Narenciye Festivali, Adana Portakal Çiçeği Karnavalı) gerçekleştirilmesi, 17. Akdeniz Oyunlarının Mersin ili merkezli olarak bölgede düzenlenmesi, bölgenin imajının iyileştirilmesi yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Zira bölge kentlerinin fiziksel altyapı açısından sağlıklılaştırılması yanında, dokuya ruhunu ve kimliğini veren kültürel ve sosyal çevrenin de yenilenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, bölge illerinin bu alanda daha fazla yol kat etmesine imkan sağlayacak olan bazı kültürel altyapı yatırımlarının da tamamlanması gereklidir. Çukurova Üniversitesi Uluslararası Kongre Merkezi, Adana ve Mersin kent müzeleri, kültür sanat merkezleri bunlar arasında yer almaktadır.

4.6.2. Öncelik 2: İnsan Odaklı Planlama Yaklaşımıyla Yaşanabilir Kentleri Oluşturmak

Durum Analizi

Artan küreselleşme ile birlikte bölgeler ve özellikle kentler ulusal sınırların ötesinde ilişkilerle şekillenmekte ve küresel ağlara daha fazla eklenmektedir. Elli yıl öncesine kadar ülkelerin rekabeti söz konusuysen artık kentlerin ve bölgelerin rekabeti öne çıkmakta, hatta ülkelerin gelişmişliğini dünya kentlerinin gelişim durumları belirlemektedir. Bu nedenle yeni ekonomik sistemde bölgeler ve kentler, ulus ötesi sermaye ve beşeri sermayeyi çekmek için birbiriyle yarışmaktadırlar. Kaliteli ve etkin altyapı hizmetleri ile yüksek yaşam kalitesi olanağı sunan kentler rekabet avantajına sahip olmaktadır. Yaşam kalitesi ile birlikte kentsel mekânın kalitesi kalkınmayı tetikleyici bir çekim unsuru, iş ve yaşam ortamını iyileştiren önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede yaşanabilirlik kavramı; yirminci yüzyılın ikinci yarısında kent sosyolojisi, kent bilimi, çevre bilimi, sağlık bilimleri, coğrafya, etnografya ve kent planlama gibi farklı alanlar içinde ele alınmıştır. Yaşanabilir kent tanımı, kentte yaşayan bireylerin kendini yeniden üretmesine imkân veren bir ortamda çevreyle uyumunun sağlanması, yerleşmelerin toplum için güvenli bir yaşam olanağı sunması ve toplum içerisindeki tüm kesimlerin kentin meydana getirdiği olanaklara hakça ulaşabilmesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. Yaşanabilir kentler için belirlenen ve kabul görmüş ölçütler kavramsal olarak; erişilebilirlik, hareketlilik, sürdürülebilir çevre ve kalkınma, çeşitlilik, eşitlik ve güvenlik gibi temalardan oluşmaktadır. Bunun yanında yapılan yaşanabilirlik sıralamalarında kişi başına düşen yeşil alan miktarı, sosyal ve kültürel donatı alanları, açık alanlar, rekreasyon alanları gibi kent hayatı göstergeleri, ekonomik göstergeler, eğitim, sağlık, kültür-sanat ve çevre göstergeleri gibi ölçütler göz önüne alınmaktadır.

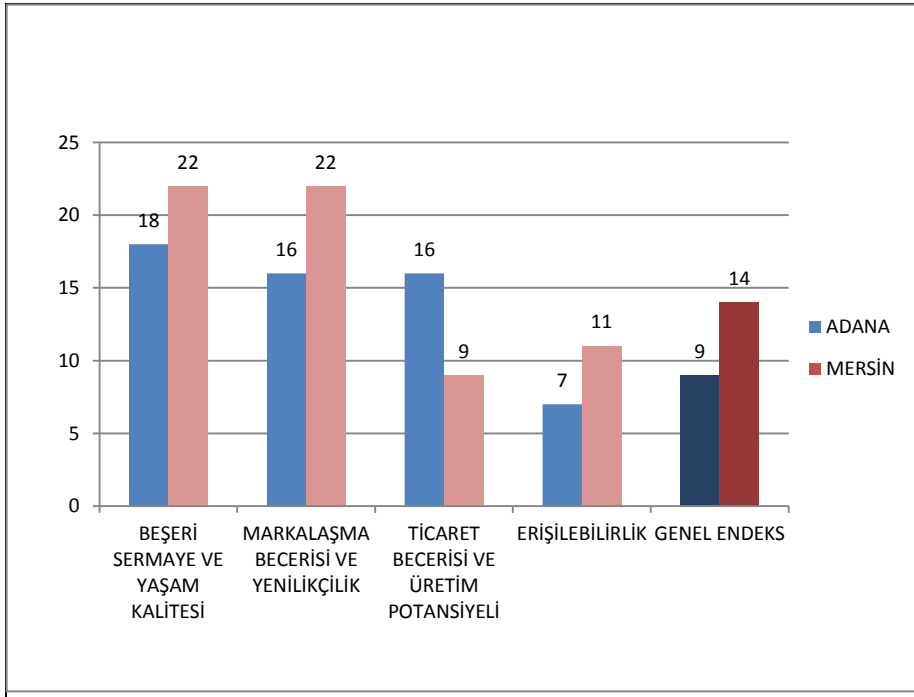
İllerin sahip oldukları rekabet güçlerinin değerlendirilmesi amacıyla farklı zamanlarda yapılan endeksleme çalışmalarda kentsel yaşam kalitesi kavramı sıklıkla yer almaktadır.

Kentsel Yaşam Kalitesinin Göstergesi Olan Endeksler

URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), bazı eğitim, sağlık, tüketim, yatırım, ihracat düzeyi, araç sahipliği, ulaşım ve bilişim altyapısı gibi farklı gelişmişlik kriterlerini kullanarak 2008 yılından beri “İller Arası Rekabetçilik Endeksi” çalışması yapmaktadır. Bu çerçevede, beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ve erişilebilirlik alt başlıklarında meydana getirdiği endekslerden genel bir iller arası rekabetçilik endeksi oluşturmaktadır. URAK tarafından en son 2009-2010 dönemi için yapılan Türkiye iller arası rekabetçilik endeksinde Adana 9. ve Mersin 14. sırada yer alırken, aynı çalışmada yer alan beşeri sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksinde Adana ve Mersin sırasıyla 18. ve 22. sıraları almaktadır. Bu veriler, bölge illerindeki yaşam kalitesi ve beşeri sermayenin, sanayi, üretim ve rekabetçilik ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha kötü durumda olduğunu göstermektedir.

Mersin iller arası rekabetçilik endeksinde yıllar itibariyle sırası devamlı yükselen iller arasındadır. 2008’de 16. sırada yer alan Mersin, 2009’da 15. ve son olarak 2010 yılında 14. olmuştur. Buna karşın, Adana 2008’de 7. iken 2009 ve 2010’da 9. sırayı almıştır. Benzer bir durum beşeri sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksinde de görülmektedir. Adana 2008-2010 yıllarında 13.lükten 18.liğe gerilerken Mersin 23.lükten bir basamak çıkarak 22.liğe yükselmiştir.

Şekil 4.6.5: İllerarası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010)

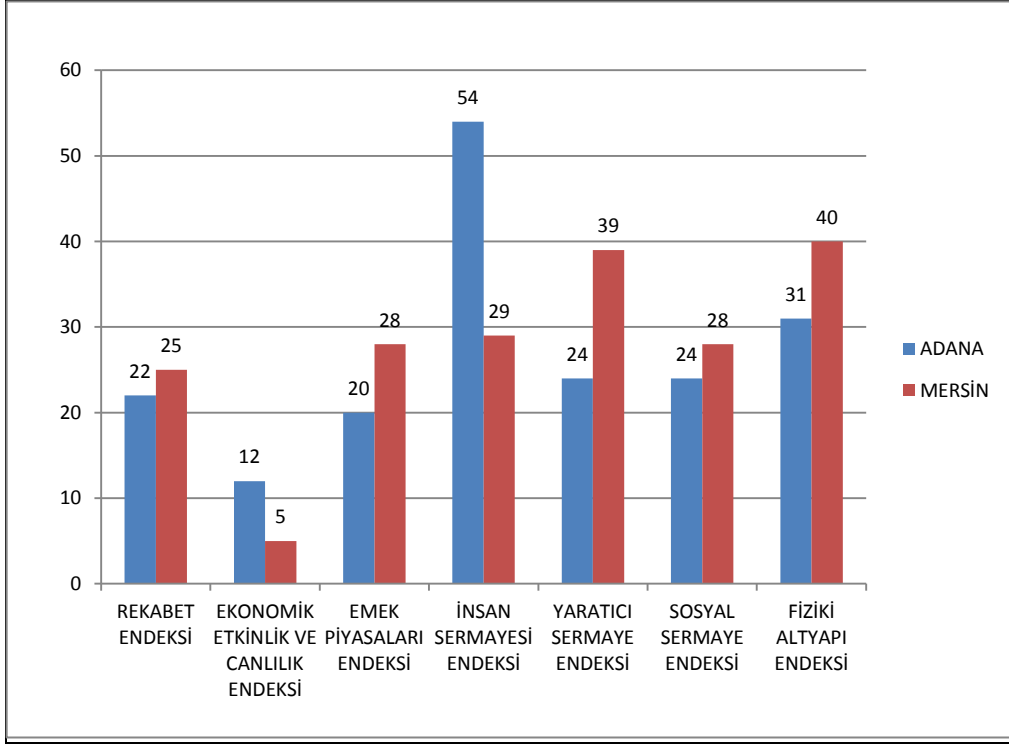

Kaynak: URAK, 2010.

EDAM (Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi) tarafından 2009 yılında Türkiye illeri için gerçekleştirilen bir rekabet endeksi çalışmasında ise 81 il ekonomik canlılık ve etkinlik, emek piyasası, yaratıcılık, insan sermayesi, sosyal sermaye ve fiziki altyapı açılarından bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Buna göre Adana, ekonomik etkinlik ve canlılık ile emek piyasaları endekslerinde iller arasındaki sıralamada daha iyi bir yer edinirken, insan sermayesi ve fiziki altyapı endekslerinde

oldukça gerilerde kalmaktadır. Benzer biçimde, Mersin ekonomik etkinlik ve canlılık ile rekabet endekslerinde daha iyi görünürken, fiziki altyapı ve yaratıcı sermaye endekslerinde en düşük değerleri almaktadır. EDAM tarafından elde edilen bu sonuçlar, URAK'ın yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına benzer biçimde, bölge illerinde yaşam kalitesinin önemli bir bileşeni olan fiziksel altyapı ile insan sermayesinin ekonomik etkinlik ve rekabetçilik ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha kötü durumda olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.6.6: Türkiye İçin Rekabet Endeksi (2009)

Kaynak: EDAM, 2009.

Kentlerin yaşam kalitesinden ve insan odaklı planlama yaklaşımından bahsederken hiç kuşkusuz deprem, sel, küresel ısınma gibi doğal afetlere hazırlık çalışmalarının öneminin de altı çizilmelidir.

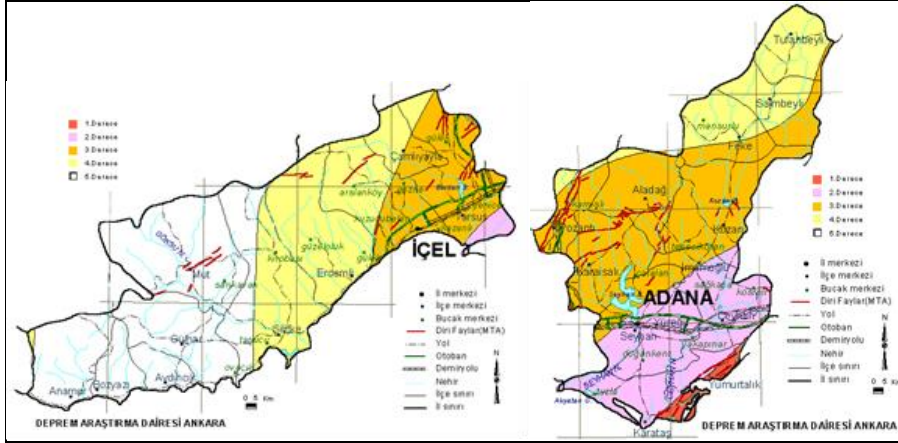
Depremsellik ve Afet Yönetiminin Önemi

Ülkemizde 1950'li yıllardan sonra yaşanan hızlı ve denetimsiz kentleşme ve yapılaşma süreci, kentlerimizin doğal afetler ve insan kaynaklı tehlikelere karşı dirençsiz ve savunmasız bir biçimde büyümesine neden olmuştur. Başta deprem ve sel olmak üzere doğal afet tehlikelerine maruz alanlarda, yer yer plana ve imar mevzuatına aykırı gelişmelere sahne olan kentlerimizde, hızlı kentleşmeye odaklanmış imar uygulamaları, risk azaltma yöntemlerini içeren planlama yaklaşımından uzak kalmış ve kentlerimizde derin "risk havuzları" oluşmuştur.

1999 Marmara Depremi ve son yıllarda iklim değişikliği ile artan doğal afetler, ülkemizde güvenli ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için, afet sonrası uygulamalar yerine, afet öncesi hazırlıklara yoğunlaşarak afet tehlike ve risklerini giderme/azaltma amaçlı yaklaşımların mekânsal planlama sistemi ile bütünleştirilmesi gereğini ortaya koymuştur.

Türkiye Deprem Bölgeleri haritası verilerine göre, Çukurova bölgesi 1, 2, 3, 4 ve 5. olmak üzere tüm deprem bölgelerini içine almaktadır. Bölgenin doğu-batı doğrultusunda büyük bir coğrafyayı işgal etmesi deprem haritasının da çeşitlenmesine neden olmaktadır. Bölgede batıdan doğuya doğru gidildikçe deprem riski artmaktadır. Adana il merkezi 2. ve 3. derece deprem bölgesinde yer alırken Mersin il merkezi 3. derece deprem bölgesindedir. İllerin geneline bakıldığında ise, Adana, Mersin'e göre daha fazla deprem riskine sahiptir.

Harita 4.6.6: Adana ve Mersin deprem haritası

Kaynak: AFAD.

Bölgenin bir bölümünün 1. ve 2. derece, Adana il merkezinin büyük bölümünün ise 2. derece deprem kuşağı içinde yer alması afet yönetimi açısından önemli görülmektedir. Adana kentinin kuzey kesimi ve baraj çevresinde jeolojik yapı, kalış ve taraça'dan ibaret iken kentin güney kesimi büyük çoğunluğu alüvyon olan ovalardan oluşmaktadır. Güney kesimde yapılaşmanın alüvyon zemin üzerinde olması ve yer altı su seviyesinin yüksek olması mühendislik açısından bu bölgenin sorunlu bölgeler içinde olduğunu göstermektedir. Bir depremin oluşturacağı etkinin boyutu, depremin karakteristiği (derinliği, şiddeti, çapı vs.), yerel zemin özellikleri ve mühendislik yapılarının durumuna göre değişir. Bunlar içerisinde zeminlerin zayıf ya da sağlamlığı önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir depremde en büyük tahribat zayıf zeminlerde gerçekleşir. Deprem esnasında alüvyon zeminler, zemin titreşim periyotlarını büyütürken deprem sarsıntısını dolayısıyla depremin yıkıcı etkisini artırır. Yakın tarih de Ceyhan (27.06.1998, M=6,2), depreminde en çok hasar, ana fay hattından uzakta olmasına rağmen zayıf zemin özelliğindeki güney bölgesinde gerçekleşmiştir. Güney Adana'da inşa edilecek yapılarda zemin iyileştirmesinin yapılması gerekli görülmektedir.

Harita 4.6.7: Çukurova Bölgesinin jeomorfolojik yapısı

Kaynak: Mersin Çevre Durum Raporu, 2004.

Bu kapsamda, kentsel ve kırsal yerleşmeler, turizm, sanayi, liman gibi arazi kullanım kararlarının yer seçimi ve yapılaşma esaslarının belirlenmesinde deprem risklerini azaltıcı önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Depremlerden en az zararla kurtulmak için ulusal çapta gerekli yasaların çıkartılmasının yanı sıra yerelde sağlıksız ve çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi ve afet zararlarını azaltma stratejilerine dayanan ve insan odaklı yeni bir afet yönetim sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Tedbirler

Tedbir 1. Herkes için kentsel hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılması

Herkes için kentsel hizmetlerin erişilebilirliği kavramı, toplumsal ve fiziksel çevrenin düzenlenerek, planlama ve tasarım aşamasından itibaren tüm engelli grupları dahil, kentte yaşayan insanların kullanım gereksinimlerini karşılayacak biçimde erişilebilir ve kullanışlı bir kent yaratmayı kapsamaktadır. Bu çerçevede engelli, kadın, çocuk ve yaşlı dostu bir kent yaratmak için fiziksel düzenlemelerin yapılmasının yanında güvenlik ve aydınlatma sistemleri ile kentlilerin huzur ve güvenlik içerisinde günlük hayatlarına devam etmelerinin ve sosyal yaşama katılabilmelerinin güvence altına alınması gerekmektedir.

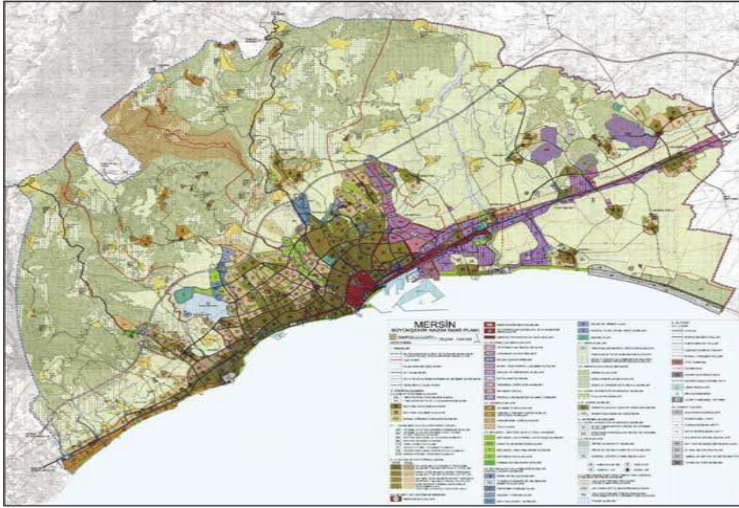
Kentsel hizmetlere erişimin herkesçe adil biçimde sağlanması çerçevesinde önemli araçlardan bir tanesi yerel eşitlik eylem planlarıdır. Yerel eşitlik politikalarının çerçevesini oluşturan yerel eşitlik eylem planları, yerel düzeyde kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeyi, eşitlikçi politikalarını sürdürülebilir kılmak için toplumsal cinsiyet yaklaşımını yerel yönetim anlayışına yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Kentlerin eşitlik yol haritaları olarak da adlandırılabilir yerel eşitlik eylem planlarının etkin biçimde kullanımı ile, kadınların yerel karar alma süreçlerine ve karar mekanizmalarına katılımı artırılarak gündelik yaşam koşullarını iyileştirici stratejiler ve bu stratejilerin uygulanmasını sağlayacak yerel hizmet modelleri geliştirilebilir.

Tedbir 2. İmar planlama çalışmalarının tamamlanması

Kentsel planlama çalışmalarında 1/25.000 ve 1/5.000 ölçekli nazım imar planları, kentlerin gelişmesine yön veren temel dokümanlar oldukları için büyük önem taşımaktadır. Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı, 2008 yılında, Adana İli 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı ise, 2011 yılında onanarak yürürlüğe girmiştir. Adana Nazım İmar Planı hakkında yapılan itirazlar neticesinde plan sonradan iptal edilmiş, buna karşın Büyükşehir Belediyesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu çalışmalarını tamamlamıştır.

Öte yandan, bölgede yer alan iki kentte planlı gelişmenin tam anlamıyla sağlanabilmesi için Büyükşehir Belediyeleri yetki alanı içinde sürdürülmekte olan 1/5.000 ölçekli nazım imar planı çalışmalarının tamamlanması önemli görülmektedir.

Harita 4.6.8: Mersin Büyükşehir 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı (2008)

Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi.

Tedbir 3. Deprem ve küresel ısınmaya karşı “afet riski azaltma” çerçevesinde hazırlık ve planlama çalışmalarının tamamlanması

Yoğun göç, plansız şehirleşme, kaçak yapılaşma, politik yaptırımların, kaynakların, kapasitenin ve eğitimli teknik eleman eksikleri, bilgi, deneyim, ekipman yetersizlikleri ve gerekli hazırlıkların yapılamaması, doğal afetler karşısında riski daha da yükseltmektedir. Riskleri ve toplumun zarar görme ihtimalini azaltmak, afetlerin olumsuz etkilerini önlemek için potansiyel risklere karşı stratejilerin geliştirilerek hukuki, siyasi ve teknik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Özellikle deprem ile alakalı afet tehdidinin en fazla olduğu Karataş, Yumurtalık ile Ceyhan, Seyhan ve Yüreğir'in güney kesimindeki yerleşim alanlarında yaşayan ve yoksulluk tehdidi altında olan kişilerin barındıkları konutların kalitesi de dahil olmak üzere yaşam koşullarının iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, kentlerimizde öncelikli konulardan bir tanesi; kentlerin afet ve özellikle deprem etkilerine karşı yeteri kadar hazırlıklı olmaması nedeniyle, afet öncesi “korunma” ve afet sonrası

“müdahale ve iyileştirme” süreçlerini kapsayan afet veya risk yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla kurgulanması ve bu konunun ilgili mevzuata yansıtılması olarak görülmektedir. Doğal, teknolojik ve iklim değişikliği gibi risklerin ulusal olduğu kadar bölgesel ve yerel düzeylerde de yönetilebilir hale getirilmesi gerekmektedir.

“Afet Riski Azaltma” çalışmaları, gerekli idari kararların, eylemsel becerilerin, teknik çalışmaların, müdahale kapasitelerinin ve hazırlıkların; afet riskinin azaltılması için yasal düzenlemelerle uygulanabilir hale getirilmesini, gerekli strateji ve yöntemlerin belirlenmesini ve devamlı tatbikatlarla uygulanmasını içermektedir. Bu risk yönetimi çalışmaları, tehlike ve risklerin belirlenmesi ve analizi, risklerin önlenmesi ve azaltılabilmesi için, imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi, politika, strateji ve insan odaklı eylem planlarının hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi sürecini içine almaktadır.

5

PERFORMANS GÖSTERGELERİ

5. PERFORMANS GÖSTERGELERİ

PERFORMANS GÖSTERGESİ	MEVCUT DEĞER (2011-2012)	HEDEF DEĞER (2023)
Bölgesel İhracat Değeri (Milyar Dolar)	3,1	10
İhracatçı Firma Sayısı	1.848	3.500
İleri Teknolojili Sektörlerin İhracat İçindeki Payı (%)	0,72	5,0
Bölgesel Bitkisel Üretim Değeri (Milyon TL)	7.329	15.000
Bölgesel Hayvansal Ürünler Değeri (Milyon TL)	740	1000
Organik Tarım Üretim Miktarı (ton)	25.551	75.000
İşsizlik Oranı (%)	10,6	5,0
Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranı (%)	28,5	40
Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	6,21	7,50
Bölgede Organik Tarımda Üretilen Ürün Çeşidi	60	100
Turizm İşletme Belgeli Tesis Yatak Kapasitesi Artış Oranı (%)	-	100
Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Toplam Geceleme Sayısı	1.106.000	2.500.000
Patent Başvuru Sayısı	48	100
Faydalı Model Başvuru Sayısı	79	150
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	83	95
Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)	66	80
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)	83	95

6

KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

6. KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

2014-2023 Çukurova Bölge Planı'nın hayata geçirilmesine yönelik kaynak planlamasının daha etkin yapılması, kaynakların programlama, izleme ve değerlendirme döngüsü içinde etkin bir şekilde kullanılabilmesi, ancak uygulamayı daha etkin bir şekilde yönlendirecek sistematik bir izleme-değerlendirme altyapısı ile mümkündür. Plan kapsamında belirlenen temel amaç, öncelik ve tedbirlere dönük performansı ölçmenin ve hesap verebilirliğin zeminini oluşturacak güçlü bir izleme ve değerlendirme mekanizması kurulması gerekmektedir. Yürütülen faaliyetlerin sonuçlarından da yararlanarak, nakdi ve fiziki gerçekleştirmelerle birlikte göstergeler bazında ilerlemeyi de ortaya koyacak bütüncül bir izleme sistemi bu çerçevede büyük öneme sahiptir.

Öte yandan, etki değerlendirmesine yönelik kapasitenin geliştirilmesi ve uygulanan programlar için etki değerlendirmesinin yapılması bu Planın uygulama aşamasında yapılacak önemli faaliyetler arasındadır. Bölge Planı tüm bölgesel aktörler marifetiyle uygulanacağı için başta yerel yönetimler olmak üzere, ilgili kurumların ve aktörlerin proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında kapasitelerinin artırılması Plan kapsamındaki faaliyetlerin izlenmesini de kolaylaştıracaktır. İl yönetiminin, yerel yatırımların planlaması, uygulanması, koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesinde etkinliğinin artırılması da bu noktada önemlidir.

Bölgedeki yerel yönetim ve paydaşlara işbirliği içerisinde bir bölgesel izleme ve değerlendirme sisteminin kısa zamanda faal hale getirilmesi konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda öncelikle yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinden bir Bölge Planı izleme komitesinin (BPIK) kurulması faydalı görülmektedir. Çukurova Kalkınma Ajansı Plan izleme komitesinin kurulmasında öncü olacaktır. Bu komitenin kurulmasında Plan'ın hazırlanma sürecinde düzenlenen toplantı ve çalıştaylara katılarak önemli katkılar sağlayan yerel paydaşlara gönüllülük esasına dayanılarak öncelik verilecektir. Ayrıca ÇKA Kalkınma Kurulu temsilcilerinin de Plan izleme komitesinde yer alması faydalı görülmektedir.

BPIK, Plan kapsamında öncelikli olarak belirlenen performans göstergelerinin değerlendirmesini gerçekleştirerek Planın hayata geçirilmesi sürecini takip edecektir. Komite, planın uygulama süreci başlangıcından 1 yıl sonra, yani 2015 yılı başından itibaren hazırlayacağı yıllık raporlar ile Plan uygulamasının takibini gerçekleştirecektir. Planın uygulama sürecinin 5. yılı olan 2018 yılı sonunda ise bir Ara Rapor hazırlayacaktır. İzleme komitesi kendi belirlediği çalışma takvimi çerçevesinde belirli aralıklarla toplanacak ve Plan uygulama sürecinin izlemesini bu takvim çerçevesinde gerçekleştirecektir. Bu toplantıların koordinasyonu ve raporlanması için bir sekreteryaya da oluşturulacaktır.

7

FINANSMAN

7. FİNANSMAN

Çukurova Bölge Planı'nın uygulama dönemi olan 2014-2023 yılları arasında, Plan çerçevesinde belirlenmiş olan önceliklere ve tedbirlere ulaşırken gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetlere kaynak oluşturacak tahmini Çukurova Kalkınma Ajansı bütçesinin yaklaşık olarak 400 Milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

Ajansın ilk elden sağlayabileceği bu kaynağın yanı sıra çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör kuruluşları da plan döneminde çeşitli finansman olanaklarını bölgenin kullanımına açacaktır. Söz konusu bu finansman kaynakları, plan döneminde planın hayata geçirilmesi için doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlayacaktır.

SODES kapsamında 2011 ve 2012 yıllarında Adana toplam 78 proje ile 10,4 Milyon TL, Mersin ise toplam 76 proje ile 9 Milyon TL destek almıştır. Bölgede yıllık yaklaşık 10 Milyon TL gibi bir destek söz konusudur. Bu çerçevede 2023'e kadar 10 yıllık süre boyunca yaklaşık 100 Milyon TL lik bir finansman bölge için sağlanabilir. 2012 yılında KOSGEB tarafından verilen desteklerden yararlanma durumuna bakıldığında Adana ve Mersin illerinin destek miktarı yaklaşık olarak 15 Milyon TL'dir. 10 yıl içerisinde yaklaşık 150 Milyon TL'lik KOSGEB finansman desteği de bölgede kullanılabilir görülmektedir.

Bölge Planı'nın uygulanabilmesi bölgenin özel ve kamu finansmanının harekete geçirilmesiyle sağlanacaktır. 2011 Yılında Adana için 10.743.000.000 TL ve Mersin için 7.617.000.000 TL toplam mevduatın bölgede kullanılmış olduğu görülmektedir. Böylece bölgede kullanılan toplam mevduat yaklaşık olarak 18,4 Milyar TL olmaktadır. 2011 Yılında Adana'da toplam 13.722.000.000 TL ve Mersin'de toplam 9.630.000.000 TL olmak üzere yaklaşık 23,4 Milyar TL kredi kullanılmıştır.

Tarım sektörünün sürdürülebilir gelişimine katkı sağlamak ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu özellikle kırsal kesimi ilgilendiren önemli programları yönetmektedir. 2014-2023 dönemleri için düşünülen program üzerinde hali hazırda çalışılmakta ve ayrılması muhtemel kaynak üzerinde gerekli görüşmeler yapılmaktadır. Verilecek destekler ile bölgenin gıda güvenliği, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve çevreye duyarlı üretim ile ilgili AB standartlarına uyumu teşvik etmek amacıyla ön plana çıkması beklenmektedir.

Yatırım teşvik belgelerinde 2001 yılı ile Mayıs 2013 arasında Adana'da 800 yatırım teşvik belgesi alınmış olup toplam sabit yatırım tutarı 27,3 Milyar TL'dir. Aynı süre zarfında Mersin'de 860 yatırım teşvik belgesi alınmış ve toplam 4,6 Milyar TL sabit yatırım tutarı olmuştur. 2013-2023 döneminde bölge toplamında yılda ortalama 15 Milyar TL olmak üzere 150 Milyar TL'lik sabit yatırım tutarı öngörülmektedir.

Bölge toplam kamu yatırımları açısından bakıldığında 2012 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile Adana için 265.061.000 TL, Mersin için ise 460.100.000 TL kaynak ayrılmıştır. 2013 Yılı kamu yatırımlarında Adana için 361.099.000 TL, Mersin için ise 511.121.000 TL kaynak ayrılmıştır.

8

KAYNAKÇA

8. KAYNAKÇA

Adana Çevre Düzeni Planı, 2007, Adana İl Özel İdaresi.

Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri, 2012.

BOTAŞ verileri, 2012.

Çevre ve Orman Bakanlığı, Atıksu Arıtımı Eylem Planı: 2008-2012.

ÇKA, 2010, “2010 - 2013 Çukurova Bölge Planı, Mevcut Durum Analizi”, Adana: ÇKA.

DTM, 2011, “İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Araştırması”, 28 Mayıs 2013 tarihinde Ekonomi Bakanlığı Araştırma ve Raporlar, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7EF56F48-D8D3-8566-452092D48A1F70B1/kitapmakro.pdf>.

EDAM, 2009, “Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi”.

Eğitim Reformu Girişimi, Aralık 2012, “Meslek Eğitiminde Ne Çalışıyor, Neden Çalışıyor?”.

Eğitim Reformu Girişimi, Mayıs 2012, “Mesleki Eğitimde Kalite Strateji Belgesi”.

Eğitim Reformu Girişimi, Nisan 2012, “Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi”.

Eğitim Reformu Girişimi, Şubat 2012, “Hayat Boyu Öğrenme Çerçevesinde Mesleki Beceri Kazanımı”.

Eğitim Reformu Girişimi, Nisan 2013, “Erken Çocukluk Eğitimi ve “4+4+4” Düzenlemesi”.

Eğitim Reformu Girişimi, “Türkiye’de Devlet Liselerinde Akademik Dirençlilik Profili”, PISA 2009 Türkiye Verisinin Analizi.

Ekonomi Bakanlığı, 2012, “Kümeler İçin Ortak Rekabet Alanları Strateji Raporu”.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2013 Yılı Bütçesini TBMM Plân ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı.

EPDK, “Kurumumuzdan Lisans Almış Olan İnşa Halindeki Projelerin İlerleme Durumu”.

Gürsel, S., & Uysal KOLAŞIN, G. 2010, “İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Artırmak”, İstanbul: BETAM.

Hatzichronoglou, T. 1997/02, “Revision of the High-Technology Sector and Product Classification”, 1 Mart 2013 tarihinde OECD Science Technology and Industry Working Papers: <http://dx.doi.org/10.1787/134337307632>.

Havza Koruma Eylem Planları: Seyhan Havzası, 2010, TUBİTAK MAM.

IEA, 2012, "Key Energy Statistics".

ILO 2008, "Toolkit for Mainstreaming Employment and Decent Work", 4 Haziran 2013 tarihinde http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---exrel/documents/publication/wcms_172612.pdf.

İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları, TTGV.

Korkusuz-Ülgen, E.A., 2010, İskenderun Körfezi'nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi Sunumu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri, 2011.

Merk, O., Bagis, O. 2013, "The Competitiveness of Global Port-Cities: the Case of Mersin Turkey", OECD Regional Development Working Papers, 2013/01, OECD Publishing.

Mersin Çevre Durum Raporu, 2004.

Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri, 2012.

Mersin İli Turizm Master Planı, 2010.

Mersin-Karaman Çevre Düzeni Planı, 2009, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Mersin-Tarsus KTKGB Kıyıları Karasal Kirlilik Kaynaklarının İncelenmesi, Değerlendirilmesi, Yönetimi Komisyon Raporu, 2010, DSİ 6. Bölge Müdürlüğü, Adana ve Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.

Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013-2017, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü.

OECD 2003, "Classification of Manufacturing Industries Based on Technology", OECD Science, Technology and Industry Scoreboard (s. 155-157), Paris: OECD Publishing.

SGK 2008-2012 verileri.

Sosyal Politika Kavramları Sözlüğü, 2012, Kalkınma Bakanlığı.

Sugözü Enerji Santrali tanıtım broşürü.

TEİAŞ verileri, 2012.

Tekeli, İ. 2008, "Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları", s.107.

Tufanbeyli Enerji Santrali kapasite artırımı projesi raporu.

TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2012.

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2012.

TÜİK, Hane Halkı Tüketim Harcamaları İstatistikleri, 2011.

TÜİK, Ulusal Hesaplamalar, 2008.

TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2012.

Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi, Hedef 2023, T.C. Ulaştırma Bakanlığı.

Tüysüz, N. 2011, “Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması”, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, Aralık 2011, TCMB.

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011, Ekonomi Bakanlığı.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sektörel Projeler, Denizcilik Sektörü.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sektörel Projeler, Havacılık Sektörü.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sektörel Projeler, Karayolu Sektörü.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sektörel Projeler, Demiryolu Sektörü.

Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu, 2010, T.C. Ulaştırma Bakanlığı Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü.

World Investment Report Overview, 2012, UNCTAD.

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., & Özsan, M. 2012, “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?”, İstanbul: TÜRKONFED.

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü verileri.

<http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/Rio+20.portal>.

<http://www.nuhungemisi.gov.tr/BiyolojikCesitlilikHarita.aspx>.

<http://ga.water.usgs.gov/edu/waterdistribution.html>.

EKLER

EKLER

Bölge Planı Hazırlık Çalıştayları Katılım Listeleri

Sektörel Çalıştay Raporları

Tematik Çalıştay Raporları

İlçe Toplantıları Raporları

Sektörel Analiz Raporları